

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön vahvistaminen



Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Hämeenlinna, Lahdensivu

Kevät 2015

Elina Latvala

Eeva-Kaisa Seppänen

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen kasvatus

TekijätElina Latvala
Eeva-Kaisa Seppänen**Vuosi** 2015**Työn nimi**Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön
vahvistaminen

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia mahdollisuuksia vahvistaa varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välistä yhteistyötä. Tavoitteena oli selvittää, millainen on yhteistyön tarve varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä, ja miten yhteistyötä voitaisiin vahvistaa. Työssä saatettiin varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun ammattilaisia yhteen keskustelemaan aiheesta.

Tutkimuksen teoreettisissa lähtökohdissa on tutkittu lapsen hyvinvointiin, varhaiskasvatukseen sekä lastensuojeluun liittyvää teoriaa pääosin varhaiskasvatusikäisiin lapsiin liittyen. Lisäksi teoriaosuudessa on pohdittu ekspansiivista oppimista ja yhteiskehittelyä työssä.

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, ja aineisto kerättiin käyttäen avointa ryhmähaastattelua. Haastatteluihin osallistui kymmenen varhaiskasvatuksen työntekijää, kaksi päiväkodin johtajaa, kaksi lastensuojelun sosiaalityöntekijää sekä yksi kaupungin palvelupäälliköistä. Aineisto analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyössä on kehityskohtia erityisesti varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Yksi tärkeä kehityskohta on tiedottamisen haasteet lähinnä lastensuojelusta varhaiskasvatukseen. Tuloksissa korostui myös, että varhaiskasvatus voisi ottaa entistä matalammalla kynnyksellä yhteyttä lastensuojeluun, kun huoli lapsesta herää. Toisaalta varhaiskasvatuksen henkilöstön pitäisi osata ohjata asiakkaitaan perheitä tukevien peruspalveluiden piiriin hyvissä ajoin. Näistä peruspalveluista varhaiskasvatuksessa tarvittaisiin enemmän tietoa.

Yhteistyötä lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välillä tulisi lisätä ja käytäntöjä olemassa olevasta yhteistyöstä selkiyttää. Jatkossa tulisi luoda lisää yhteiskehittelyä tahojen välille ja saada keskusteluun mukaan johtajia, joilla olisi mahdollisuus toteuttaa muutoksia.

Avainsanat Varhaiskasvatus, lastensuojelu, yhteistyö, työn yhteiskehittäminen**Sivut** 50 s. + liitteet 1 s.

HÄMEENLINNA, LAHDENSIVU
Degree Programme in Social Services
Sociopedagogical Education

Authors

Elina Latvala
Eeva-Kaisa Seppänen

Year 2015

Subject of Bachelor's thesis

Strengthening the Collaboration between Early
Childhood Education and Child Protection

ABSTRACT

The aim of this thesis was to study possibilities of strengthening the collaboration between early childhood education and child protection. The objective was to find out what kind of collaboration is needed between these two services and how the collaboration could be solidified. In this thesis workers of both fields were brought together to discuss the matter.

The theoretical base of the thesis consists of child welfare, early childhood education and child protection, mainly concerning children under school-age. Expansive learning and co-creation in work are discussed as well.

This study was carried out as a qualitative study. Research data were collected using an unstructured group interview. The target group consisted of ten day-care workers, two day-care centre directors, two child protection social workers and one of service managers of the city. The data were analysed using inductive content analysis.

The results of this thesis showed that several aspects in the collaboration between early childhood education and child protection require strengthening. One such aspect is communication, especially from child protection to early childhood education workers. The results stressed that day-care workers should not hesitate to contact child protection if they are concerned about a child. On the other hand, the day care staff should be able to inform their clients about social and health care services for families before contacting child protection. Day care staff itself should be better informed about these basic services.

Collaboration between child protection and early childhood education should be enhanced and existing collaboration practices clarified. More co-creation should be included in the collaboration. Directors and managers should participate in the discussion, because they have better possibilities to carry out changes and new ideas.

Keywords Early childhood education, child protection, collaboration, co-creation

Pages 50 p. + appendices 1 p.

SISÄLLYS

| | | |
|-------|---|----|
| 1 | JOHDANTO..... | 1 |
| 2 | TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT | 2 |
| 2.1 | Lapsen hyvinvointi..... | 2 |
| 2.2 | Varhaiskasvatus..... | 4 |
| 2.2.1 | Kasvatuskumppanuus | 6 |
| 2.2.2 | Huolen puheeksi ottaminen | 8 |
| 2.3 | Lastensuojelu..... | 12 |
| 2.3.1 | Lastensuojeluilmoitus ja -asiakkuus..... | 13 |
| 2.3.2 | Salassapitovelvollisuus..... | 16 |
| 2.4 | Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely | 17 |
| 3 | AIKAISEMMA TUTKIMUKSET | 20 |
| 4 | TUTKIMUKSEN TOTEUTUS..... | 22 |
| 4.1 | Tutkimustehtävä ja -kysymys | 22 |
| 4.2 | Aineiston hankinta..... | 22 |
| 4.3 | Aineistolähtöinen sisällönanalyysi | 23 |
| 4.4 | Aineiston analyysi | 24 |
| 5 | TUTKIMUKSEN TULOKSET | 27 |
| 5.1 | Yhteistyömuodot | 27 |
| 5.1.1 | Päivystyspuhelin..... | 27 |
| 5.1.2 | Lastensuojeluilmoitus..... | 29 |
| 5.1.3 | Muu yhteistyö | 31 |
| 5.2 | Tiedottaminen..... | 33 |
| 5.2.1 | Tietoa lapsesta ja perheestä | 33 |
| 5.2.2 | Tietoa lastensuojelun työskentelykäytännöistä | 35 |
| 5.2.3 | Varhaiskasvatuksen sisäinen tiedottaminen | 37 |
| 5.3 | Lastensuojelun näkyvyys varhaiskasvatuksessa | 38 |
| 5.4 | Huolen puheeksiotto ja palveluohjaus..... | 39 |
| 6 | JOHTOPÄÄTÖKSET | 42 |
| 7 | POHDINTA..... | 45 |
| 7.1 | Tulosten pohdinta..... | 45 |
| 7.2 | Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys | 46 |
| 7.3 | Opinnäytetyöprosessi ja jatkokehittely | 48 |
| | LÄHTEET | 49 |

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aiheena on tutkia mahdollisuuksia vahvistaa lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä. Tavoitteena on selvittää, millainen on yhteistyön tarve varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä, ja millaisin konkreettisin keinoin yhteistyötä voitaisiin vahvistaa. Aihe on tutkimisen arvoinen, sillä varhaiskasvatuksessa tehdään lastensuojeluilmoituksia lastensuojelun näkökulmasta edelleen liian vähän ja liian myöhään, vaikka tilanteista on olemassa toimintakaavio. Varhaiskasvatuksessa lastensuojelu koetaan hyvin etäiseksi tahoksi. Näiden kahden tahon toimivalla yhteistyöllä pystyttäisiin paremmin turvaamaan lapsen etu.

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä ei ole kovin paljon kontaktipintaa, vaikka heillä onkin usein yhteisiä asiakkaita. Tiedon jakaminen ja hyödyntäminen on molemmin puolin vähäistä, vaikka siitä hyötyisi erityisesti lapsi. Tähän kohtaan tämä opinnäytetyö toisi toivottavasti lisää kehittämisideoita. Tosin tiedonkulkua rajoittaa omalta osaltaan laki.

Aihe on ajankohtainen, sillä nykyään puhutaan paljon ennaltaehkäisevää lastensuojelutyöstä. Esimerkkinä tästä on sosiaalihuoltolakiin tuleva muutos, jossa helpotetaan perheiden avunsaantia ilman lastensuojeluasiakkuutta. Sujuva yhteistyö varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä tukisi varhaiskasvatusta ennaltaehkäisevän työn toteuttamisessa.

Aihe valittiin ensisijaisesti tekijöiden omien kiinnostusten mukaisesti. Tutkimuksen tekijät ovat tehneet harjoitteluja tai töitä päiväkodissa sekä lastensuojelussa. Aiheessa haluttiin yhdistää nämä kaksi ympäristöä. Päiväkotiharjoitteluissa oli käynyt ilmi, että päiväkodin työntekijöillä ei ole riittävästi tietoa lastensuojelusta. Useat varhaiskasvatuksen työntekijät olivat tuoneet esiin, että lastensuojelusta olisi hyvä saada tietoa erityisesti lastensuojelulapsiin liittyen.

Työssä pyrittiin tuomaan varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun ammattilaisia saman pöydän ääreen keskustelemaan yhteistyön tarpeesta. Tavoitteena oli ennen kaikkea löytää kehittämisen kohteita ja mahdollisuuksia vahvistaa yhteistyötä. Tämän työn tarkoitus on ottaa ensimmäinen askel yhteistyön yhteiskehittelyssä, eli saattaa molempien alojen ammattilaisia keskustelemaan yhdessä aiheesta. Tämän opinnäytetyön puitteissa mahdollisia kehitysehdotuksia ei toteuteta. Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön yhteiskehittelystä ei löytynyt aiempia tutkimuksia. Tahojen välisen yhteistyön muita аспектеja on tutkittu, mutta yhteiskehittelyn näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia ei löytynyt.

Työelämä sekä varhaiskasvatuksen että lastensuojelun puolelta ilmaisi kiinnostuksensa aiheeseen. Opinnäytetyön työelämäohjaajaksi lupautui erään päiväkodin johtaja. Tutkimusaineisto kerättiin keskusteluissa, joihin osallistui lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, päivähoidon työntekijöitä ja johtajia sekä yksi kaupungin palvelupäälliköistä. Keskustelut toteutettiin avoimena ryhmähaastatteluina kahdessa päiväkodissa.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opinnäytetyön teoriapohja koostuu lapsen hyvinvointiin, varhaiskasvatukseen, lastensuojeluun sekä ekspansiiviseen oppimiseen ja työn yhteiskeittelyyn liittyvästä teoriasta. Teoriapohjaa on käsitelty tämän opinnäytetyön kannalta tärkeistä näkökulmista. Luvussa 2.1 pohditaan varhaiskasvatukseen ikäisen lapsen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Luvussa 2.2 käsitellään varhaiskasvatusta ensin yleisellä tasolla, sitten kasvatuskumppanuuden sekä huolen puheeksi ottamisen näkökulmasta. Luvussa 2.3 käsitellään lastensuojelua, lastensuojeluilmoitusta ja -asiakkuutta sekä salassapito-velvollisuutta. Luvussa 2.4 kerrotaan ekspansiivisesta oppimisesta ja työn yhteiskeittelystä erityisesti varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön näkökulmasta.

2.1 Lapsen hyvinvointi

Lapsen hyvinvointi on olennainen osa työn teoriapohjaa. Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisen pyrkimyksenä on lapsen hyvinvoinnin edistäminen, joten on tärkeää määritellä, mitä lapsen hyvinvointi on. Sekä varhaiskasvatus että lastensuojelu pyrkivät kumpikin tahoillaan edistämään lasten hyvinvointia myös ilman keskinäistä yhteistyötä. Yhteistyön kautta lapsen hyvinvoinnin tukeminen voisi kuitenkin toteutua paremmin.

Tässä luvussa pohditaan lapsen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Luvussa keskitytään varhaiskasvatukseen ikäisten lasten kehitykseen ja hyvinvointiin sekä niiden riskitekijöihin ja suojaaviin asioihin. Riskitekijöitä ja suojaavia tekijöitä käsitellään erityisesti varhaiskasvatukseen peilaten.

YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää lapsen hyvinvoinnin edistämistä. Sitä voidaan edistää kehittämällä ympäristö, jossa kaikki lapset saavat parhaan mahdollisen alun elämälleen ja kaikilla on mahdollisuus kehittää yksilöllisiä kykyjään turvallisessa ja lasta tukevassa verkostossa. Irrallisin toimenpitein ei kuitenkaan voida edistää lapsen hyvinvointia, vaan tarvitaan yhteistyötä kaikkien lapsen kasvatukseen osallistujien välillä. (Kronqvist 2011, 14.)

Rytmi ja sen toistuvuus takaavat lapselle turvallisen ympäristön kasvaa ja kehittää omaa identiteettiänsä. Identiteetti muodostuu jokapäiväisistä rutineista, taustatekijöistä ja muista lapsen elämään kuuluvista asioista. Itsetunto rakentuu päivittäisestä palautteesta, lapsen omasta toiminnasta, hoi- vasta, perusturvasta ja rakkaudesta, jota lapsi saa vanhemmiltaan tai muilta aikuisilta. Lapsi myös peilaa itseään vanhempiinsa ja läheisiin aikuisiin. Heidän sanallisen ja sanattoman viestintänsä perustella lapsi rakentaa minäkäsitystään. Perusturvallisuuteen, joka mahdollistaa hyvän itsetunnon, minäkäsityksen ja identiteetin kehittämisen, kuuluu tärkeänä osana lapsen arvostaminen lapsena, yksilönä ja sellaisena kuin hän on. (Lummelahti 2005, 35–38.)

Lapsi kehittyy kolmella eri tasolla – yksilöllisyys, vuorovaikutus ja yhteisöllisyys. Lapsen kehitys ja tietämys muodostuvat kaikista näistä kolmesta osa-alueesta. Lasta voidaan havainnoida yksilöllisestä näkökulmasta, jolloin huomio kiinnitetään lapsen mielenkiinnon kohteisiin, leikkiin tai persoonallisiin ominaisuuksiin. Näin havainnoiden lapsen tarina kertoo hänen yksilöllisyydestään ja ainutlaatuisuudestaan. Tarinaan kuuluu kuitenkin myös vuorovaikutussuhteet ympäristöön, eli toisiin lapsiin, muihin aikuisiin ja vanhempiin. Yhteisöllisellä tasolla otetaan huomioon, mistä ympäristöstä lapsi tulee. (Kronqvist 2011, 22.)

Lapsella, jolla on sinnikkyyttä, on kyky toipua koettelemuksista ja kohdata haasteita sekä antaa merkityksiä ja tulkintoja eri elämäntapahtumille. Sinnikäs lapsi kykenee löytämään vaikeissakin olosuhteissa positiivisia asioita, eikä välttämättä sisäistä ympäristön negatiivisia puolia. Hän pystyy hyödyntämään siis kaikki mahdollisuudet saada hyviä vaikutteita mahdollisen riskiperheen ulkopuolelta. Hän myös kykenee irtautumaan ajoissa pois kielteisestä ympäristöstä. Kyse ei ole ainoastaan yksilöllisistä tekijöistä vaan monista suojaavista tekijöistä. (Kronqvist 2011, 24.)

Sinnikkyys tarkoittaa varhaiskasvatuksen kannalta sitä, että lapsissa on voimavaroja, ja on tärkeää huomata ne. Heikoistakin olosuhteista tuleva lapsi voi kasvaa vahvaksi ja elämässään hyvin selviytyväksi nuoreksi ja aikuiseksi saadessaan myönteisyyttä ja kokemuksen, että hänestä välitetään. On havaittu, että pystyvyys ja sinnikkyys eivät ole vain yksilöllisiä piirteitä, vaan niitä edistävät perheen ulkopuolella esimerkiksi yhteisölliset voimavarat ja lapsen tunne kuulumisesta lapsiryhmään ja omaan pienryhmäänsä. (Kronqvist 2011, 24.)

Kehitykseen kuuluvat riskitekijät lisäävät negatiivisten seurausten todennäköisyyttä, mutta eivät välttämättä johda niihin. Perheeseen voi liittyä riskitekijöitä, mutta niitä voi liittyä myös päivähoitoon. Varhaiskasvatuksen riskitekijöitä lapselle ovat konfliktiherkkä ympäristö, erilaiset ristiriidat, lapsen kohdistuva kielteinen huomio, yksilöllisen huomion puute, vastavuoroisuuden vähyys ja negatiivinen ympäristö. (Kronqvist 2011, 24.)

Jari Sinkkonen (2001, 127–129) esittääkin kirjassaan Liisa Keltikangas-Järvistä lainaten kritiikkiä päivähoitoa kohtaan. Päivähoito ei välttämättä ole lapsen etu, tahtotila ja tarve, vaan poliittinen ratkaisu, joka mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin. Päivähoidon suunnittelussa tulisi ottaa paremmin huomioon kehityspsykologinen näkökulma, jotta mahdollisesti lapsen edun vastainen päivähoito voitaisiin toteuttaa lapsen hyvinvointia mahdollisimman hyvin palvelevasti.

Varhaiskasvatuksessa on kuitenkin myös paljon suojaavia tekijöitä, jotka voivat tukea lasta ja lieventää riskitekijöiden vaikutusta. Merkittävin tekijä on aikuinen, joka on huomannut lapsen. Välittämiseen perustuva suhde, usko lapseen ja lapselle kehittyvä tunne, että häneen luotetaan, suojaavat lasta merkittävästi ympäristön riskitekijöiltä. Lasta suojelee myönteinen asenne, joka syntyy kannustamisesta, kehumisesta ja positiivisesta ilmapiiristä. Tärkeä asia lapselle on hänelle tärkeiden asioiden huomioiminen kuten syntymäpäivien, lomien ja muiden erityisten tapahtumien muistaminen.

Lapsen aito kuunteleminen antaa lapselle vahvan kuvan välittämisestä. (Kronqvist 2011, 25.)

2.2 Varhaiskasvatus

Tässä luvussa käsitellään varhaiskasvatusta Suomessa. Luku 2.2 keskittyy varhaiskasvatukseen yleisellä tasolla, varhaiskasvatusta määritteleviin lakeihin ja asiakirjoihin sekä varhaiskasvatuksen tavoitteisiin ja toimintaan. Tämän tutkimuksen aiheeseen liittyvät läheisesti varhaiskasvatuksen kentältä myös kasvatuskumppanuus sekä huolen puheeksiotto, minkä vuoksi ne ovat tässä työssä omina alalukuinaan varhaiskasvatuksen alla. Luvussa 2.2.1 pohditaan kasvatuskumppanuutta varhaiskasvatuksessa ja sen periaatteita sekä toteutumista päiväkodin arjessa. Luku 2.2.2 käsittelee huolen puheeksi ottamista varhaiskasvatuksessa ja erityisesti sen toteuttamista kaikkia osapuolia kunnioittavalla tavalla.

Lain mukaan lasten päivähoidon tavoitteena on tukea lasten koteja kasvatustehtävässä ja edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoito on pyrittävä järjestämään lapselle sopivassa hoitopaikassa ja tarvittuun vuorokauden aikaan. Hoidon tulee tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, kehitystä tukevaa toimintaa ja lapselle suotuisa kasvuympäristö. Lapsen kasvua yhteisvastuuseen, rauhaan ja elinympäristön vaalimiseen tulee tukea. (PhL 36/1973 2 §, 2 a §.)

Kunnan tulee huolehtia asukkaidensa lasten päivähoidon järjestämisestä, ja päivähoitoa on oltava saatavissa kunnan järjestämänä tai valvomana tarpeen mukaisesti. Päivähoidossa olevilla lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua esiopetukseen. Päivähoidon on myös oltava terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan lapselle sopiva. (PhL 36/1973 4 §, 6 §, 11 §, 11 b §.)

Päivähoito on tärkeä kehitysympäristö lapselle, sillä monet lapset viettävät suuren osan ajastaan päiväkodissa. Lasten kokemukset päivähoidosta vaikuttavat heidän myöhempään elämäänsä. Päivähoito onkin tärkeä osa lasten hyvinvoinnin edistämistä ja ennaltaehkäisevää lastensuojelua, sen lisäksi että se mahdollistaa vanhempien työssäkäynnin. (Taskinen 2010, 40.)

Suomessa varhaiskasvatusta ohjataan valtakunnallisella sekä kunnallisella tasolla. Valtakunnallisella tasolla ohjaus perustuu lainsäädäntöön ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Kunta puolestaan laatii omat linjauksensa sekä oman varhaiskasvatussuunnitelmansa valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta. Jokaisessa varhaiskasvatyksikössä laaditaan oma yksityiskohtaisempi suunnitelma, ja varhaiskasvatuksen ammattilaiset laativat jokaiselle lapselle oman henkilökohtaisen suunnitelman yhdessä lapsen vanhempien kanssa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 8–9.)

Yhteiskunnan järjestämän varhaiskasvatuksen lähtökohtana on laaja-alaiseen tietoon ja tutkimukseen perustuva kokonaisvaltainen käsitys lapsesta, hänen kasvustaan ja kehityksestään. Tavoitteena on lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen edistäminen sekä oppimisen tukeminen. Kasvatus-

kumppanuus eli yhteistyö kodin ja varhaiskasvatuksen työntekijöiden välillä on tärkeää. Henkilökunnan tulee olla ammattitaitoista, ja ammatillisella tulee olla vankka teoriapohja, jota hän osaa soveltaa suunnitelmallisesti käytäntöön. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.)

Varhaiskasvatuspalveluita tuottavat kunnat, seurakunnat, järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa erilaisissa muodoissa, joista keskeisimpiä ovat varhaiskasvatuskeskukset, perhepäivähoito sekä avoin päiväkerhotoiminta. Kasvattajien kolme päämäärää ovat henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen, toiset huomioon ottavien käytäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen sekä itsenäisyyden asenteittainen lisääminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11, 13.)

Varhaiskasvatus luo omalta osaltaan edellytyksiä myös hyvän yhteiskunnan muodostumiselle. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen myönteinen suhtautuminen itseensä, toisiin ihmisiin ja eri kulttuureihin. Varhaiskasvatuksessa keskeistä on lapsen yksilöllisyyden kunnioittaminen, jolla luodaan perusta sille, että lapsi voi toimia ja kehittyä omana persoonanaan. Lapsi iloitsee, kun hän oppii huolehtimaan itsestään ja läheisistään. Hän oppii myös luottamaan omaan osaamiseensa ja tekemään omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja valintoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11, 13.)

Lapsi kohdataan varhaiskasvatuksessa tasa-arvoisesti ja yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti riippumatta sukupuolestaan, sosiaalisesta tai kulttuurisesta taustastaan tai etnisestä alkuperästään. Lapsen hyvinvointia edistävät mahdollisimman pysyvät ihmissuhteet ja turvallinen ilmapiiri. Lapsen suhteita vanhempiin, toisiin lapsiin ja kasvattajiin vaalitaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 15.)

Varhaiskasvatuksessa luodaan myönteiset asenteet oppimiselle. Vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa lapset liittyvät tilanteita omiin kokemuksiinsa, tuntemuksiinsa ja käsiterakenteisiinsa. Lapsi oppii parhaiten ollessaan aktiivinen ja kiinnostunut. Kasvattajan tulee olla herkkä lapsen tunteille, kuunnella lasta ja antaa hänelle mahdollisuus tehdä aloitteita, tutkia, valita toimintoja, tehdä johtopäätöksiä ja ilmaista ajatuksiaan. Liikkuminen, leikkiminen, tutkiminen ja ilmaiseminen taiteen keinoin ovat lapselle ominaisia tapoja toimia, jotka kasvattajan tulee huomioida toimintaa suunnitellessaan. Varhaiskasvatusta kehitetään jatkuvasti toimintaa arvioimalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 18, 20.)

Kasvattajan havainnoidessa lapsia tulee hänen huomioida lapsen koko kasvuympäristö. Siihen liittyvät myös työntekijän oma toiminta ja hänen tekemänsä ratkaisut. Ovatko ne auttaneet lasta, ja kuinka lapsi on reagoinut? Olisiko jokin toinen toimintatapa tämän lapsen kohdalla toimivampi? Arvioimalla lapsia ja omaa toimintaansa työntekijä pystyy muokkaamaan toimintaansa kunkin lapsen oppimisen ja kehitystarpeiden mukaiseksi. Työntekijän tulisi tarkastella, mistä lapsi on kiinnostunut, mitä hän osaa osittain, ja auttaa lasta kehittymään näillä osa-alueilla lisää. Havainnointiin sisältyy

myös suoraa kommunikointia lapsen kanssa. Lasten kuulemisella ja osallisuudella voidaan vaikuttaa lasten oppimiseen ja kehittymiseen, sekä työyhteisön omaan ammatilliseen kehittymiseen. (Heikka, Hujala, Turja & Fonsén 2011, 54–57.)

Varhaiskasvatuksessa tehdään verkostoyhteistyötä lasta ja perhettä palvelevan verkoston kanssa, joihin kuuluu muun muassa opetus-, sosiaali-, terveys-, kulttuuri- ja liikuntatoimi, seurakunnat, järjestöt ja oppilaitokset. Yhteistyön tavoitteena on mahdollisimman varhainen puuttuminen riskitilanteissa. Lapsen etua palvelevat yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee olla sovittuina esimerkiksi lastensuojelun, perhetyön, perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa, jos neuvotellaan yksittäisen lapsen asioista tai edellytetään viranomaisien puuttumista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 10.)

2.2.1 Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuus on tärkeä osa varhaiskasvatusta. Tässä luvussa määritellään, mitä kasvatuskumppanuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa ja miten sitä toteutetaan päiväkodin arjessa. Luvussa pohditaan myös kasvatuskumppanuuden mukanaan tuomia hyötyjä ja sen toteutumisen edellytyksiä sekä ongelmakohtia.

Kasvatuskumppanuus liittyy läheisesti tämän opinnäytetyön aiheeseen, koska toimiva kasvatuskumppanuus luo paremman pohjan myös varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun väliselle yhteistyölle. Kun yhteistyö perheen ja päivähoidon työntekijän välillä toimii hyvin, lapsen liittyvistä huolista on helpompi puhua puolin ja toisin. Jos lapsen tilanne vaatii esimerkiksi lastensuojeluilmoituksen tekemistä, toimiva kasvatuskumppanuus voi mahdollistaa ilmoituksen tekemisen yhteistyössä perheen kanssa. Yhteistyössä perheen kanssa tehty ilmoitus antaa paremmat edellytykset lastensuojelun, perheen ja varhaiskasvatuksen väliseen yhteistyöhön.

Varhaiskasvatuksessa kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilökunnan sitoutumista toimimaan yhdessä lasten kehityksen tukemisessa. Vanhemmilla on lastensa ensisijainen kasvatusoikeus ja -vastuu, ja he myös tuntevat lapsensa parhaiten. Henkilöstöllä taas on ammatillinen osaaminen, ja he ovat vastuussa kasvatuskumppanuuden edellytysten luomisesta. Kasvatuskumppanuus edellyttää keskinäistä luottamusta, tasavertaisuutta ja toisen osapuolen kunnioittamista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31.)

Kun sekä vanhemmat että varhaiskasvatuksen henkilökunta keskustelevat ja vaihtavat tietoa keskenään, luodaan hyvät edellytykset lapsen hyvinvoinnin turvaamiselle. Vanhemmille tulee järjestää mahdollisuuksia kasvatuskeskusteluihin sekä henkilöstön että muiden vanhempien kanssa. Kasvatuskumppanuuden yksi tavoite on tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa lapsen mahdollinen tuen tarve jollain kehityksen alueella ja luoda vanhempien kanssa yhteinen toimintastrategia lapsen tukemiseksi. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31–32.)

Kasvatuskumppanuuden idea on, että lapselle tärkeiden aikuisten, vanhempien ja kasvattajien yhteinen ja jaettu kasvatustehtävä muodostaa lapselle mielekkään elämänkokonaisuuden. Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi elää kahden kasvuympäristön todellisuudessa. Lapsi rakentaa perheen ihmissuhteiden rinnalle omia, uusia ihmissuhteitaan kasvattajiin ja päiväkotiryhmän muihin lapsiin. Kasvatuskumppanuudessa hoitaja ja kasvattaja antavat omalla puheellaan ja toiminnallaan arvon, tilan ja tuen lapsen ja vanhemman suhteen ensisijaisuudelle. Kumppanuussuhde syntyy tietoisien toiminnan tuloksena ja syvenee työntekijän ja vanhempien välisessä dialogisessa vuoropuhelussa. (Kaskela & Kekkonen 2007, 6.)

Kumppanuudessa ammattilaisen asiantuntemusta ei hävitetä mihinkään, vaan kiinnitetään huomiota siihen, kuinka työntekijä tuo osaamisensa, tietonsa ja taitonsa perheen ja lapsen käyttöön. Täytyy myös huomioida, miten vanhempi tulee kuulluksi, vastaanotetuksi ja arvioiduksi vuoropuhelussa ammattilaisen kanssa. Kumppanuuteen perustuvassa vuorovaikutuksessa varhaiskasvattaja jakaa lapseen liittyviä havaintoja, käsityksiä, tietoa, kokemuksia ja ymmärrystä perheille kunnioittavasti ja asiallisesti. Kasvattaja ymmärtää, että vanhempien tuntemus ja ymmärrys lapsestaan perustuu ainutlaatuihin suhteeseen äitinä ja isänä. Kasvattaja jakaa tietoa arkisella ja ymmärrettävällä kielellä vanhempien näkemyksiä arvostaen ja heitä kuullen. (Kaskela & Kekkonen 2007, 19–20.)

Avoin vuoropuhelu auttaa jakamaan arjen hoito- ja kasvatustueta lasta lähellä olevien aikuisten kesken. Kertomalla päivittäin vanhemmille lapsen kertomia tarinoita, kokemuksia, tapahtumia tai muita asioita päivän ajalta kasvattaja antaa samalla vanhemmalle mahdollisuuden eläytyä mukaan siihen osaan lapsen elämää, jossa vanhempi itse ei ole voinut olla läsnä. Henkilöstön ja vanhempien jatkuva vuoropuhelu avaa tilaa ottaa puheeksi niin tavanomaisia vastoinikäymisiä kuin vakavampiakin pulmia ja lapsen erityisen tuen tarpeita. (Kaskela & Kekkonen 2007, 21.)

Luottamus pyritään luomaan jo heti alussa, jolloin on helpompi ottaa puheeksi hankalia asioita. Luottamusta tarvitaan kasvatust keskusteluihin ja erityisesti tilanteisiin, joissa työntekijän näkemys lapsen tarvitsemasta tuesta poikkeaa vanhempien mielipiteistä. Toimivassa kasvatuskumppanuudessa päivähoito ja koti etsivät yhteistä ymmärrystä siitä, miten lapselle voidaan turvata ehjän kasvun, kehityksen ja oppimisen perusta. (Kaskela & Kekkonen 2007, 21.)

Vanhempien ja kasvattajien säännöllinen vuoropuhelu helpottaa lapsen päivittäistä liikkumista kodin ja päiväkodin välillä. Dialoginen vuoropuhelu aikuisten ja lapsen kesken niin päivähoitossa kun kotona muodostaa lapselle fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista eheyttä vahvistavan kokonaisuuden. (Kaskela & Kekkonen 2007, 24.)

Vanhemmat osallistuvat päivähoitoon erityisesti tuonti- ja hakutilanteissa. Niissä on hyvä antaa tilaa vanhempien omille ajatuksille, kertomuksille sekä kysymyksille ja jakaa lapsen päivähoitopäivän aikana tapahtuneita asioita vanhemmille. Näin keskustelu on vastavuoroista. Vanhempien osalli-

suudessa tärkeäksi nousee vanhemman tunne siitä, että hänkin kuuluu varhaiskasvatusyhteisöön, jonka jäsen hänen lapsensa on. Osallisuudessa kyse on vanhemman sitoutumisesta ja vaikuttamisesta yhteisöön. Osallisuus rakentuu vanhemman ja työntekijöiden vuorovaikutuksessa. (Kaskela & Kekkonen 2007, 25–27.)

2.2.2 Huolen puheeksi ottaminen

Varhaiskasvatuksessa tulee joskus tilanteita, jolloin työntekijällä herää huoli lapsesta. Tässä luvussa pohditaan huolen heräämistä sekä lapsen liittyvän huolen puheeksi ottamista tämän vanhempien kanssa. Luvussa käsitellään puheeksiottotilannetta ja siihen valmistautumista, puheeksi ottamista helpottavia asioita ja puheeksioton haasteita. Huolen puheeksiotto liittyy tähän opinnäytetyöhön, sillä yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä tarvitaan erityisesti silloin, kun huoli lapsesta on herännyt.

Huoli on subjektiivinen näkemys, joka syntyy kontaktissa asiakkaan kanssa. Huolen lähtökohtana on lapsen tai perheen jokin pulma. Asiakassuhteen laatu vaikuttaa huolen heräämiseen ja suuruuteen. Jos työntekijän suhde lapseen ja vanhempiin on hyvä, pienet asiat eivät välttämättä synnytä huolta. Jos suhteessa taas on haasteita, huoli voi syntyä hyvinkin pienestä asiasta. Huolen taustalla on kuva lapsen tilanteesta ja tiedossa olevista omista sekä verkoston oletetuista voimavaroista. Huoli herää työntekijän lapsen tilanteesta tekemien havaintojen pohjalta. Näitä havaintoja hän tarkastelee suhteessa aikaisemmin oppimaansa, kokemuksiinsa ja tietoihinsa. Tämä herättää kokonaisvaltaisen näkemyksen tilanteesta, ja se voi ilmetä eriasteisena huolena. (Eriksson & Arnkil 2005, 21.)

Perinteisesti arvostetaan kovasti faktatietoa ja selkeää näyttöä huolen aiheellisuudesta, ja työntekijöiden kokemukseen perustuvaa henkilökohtaista tuntumaa tilanteesta pidetään epäluotettavana. Joskus työntekijän tuntuun perustuva huoli voikin osoittautua aiheettomaksi, mutta kokemus ja sen tuoma tuntuma on kuitenkin tärkeä työväline työntekijälle. Se on hyljaista ammattitaitoa, jonka pohjalta työntekijät kiinnittävät huomiota heitä mietityttäviin asioihin ja antavat niille merkityksiä. Moraali vaikuttaa siihen, kokeeko työntekijä lapsen tilanteen velvoittavan häntä tekemään jotain. Jokaisessa asiakassuhteessa syntyvä ymmärrys rakentuu siis kognitiivisesta, emotionaalisesta ja moraalista elementistä. (Eriksson & Arnkil 2005, 21.)

Huolen puheeksiotto varhaiskasvatuksessa toteutetaan yhteisymmärryksessä vanhempien kanssa kunnioittavana keskusteluna, jossa päätehtävänä on löytää tapoja lasta koskevan huolen poistamiseksi. Ensin on rauhassa mietittävä omaa huolta lapsesta ja pohdittava tarkkaan, mistä asioista on huolissaan lapsen kohdalla. Huolen voimakkuuden määrittelemisessä auttaa, jos työntekijä pohtii, mitä lapselle mahdollisesti tapahtuu, jos huolta ei oteta puheeksi. Onko huoli niin suuri, etteivät omat auttamiskeinot riitä? Mikä on se taho, jolta apua tarvittaisiin, ja keiden kanssa olisi hyvä tehdä

yhteistyötä huolen poistamiseksi? Vanhemmille voi ehdottaa verkostopalaveria, jonne kutsuttaisiin mukaan esimerkiksi erityislastentarhanopettaja tai terveydenhoitaja. (Eriksson & Arnkil 2005, 12–14.)

Vanhempien saaminen yhteistyöhön onnistuu parhaiten perheen ja lapsen voimavarojen löytämisen kautta. Voimavarojen pohtiminen etukäteen auttaa työntekijää miettimään perheelle sopivia tukimuotoja. Vanhempi voi kokea työntekijän uhkana tämän aseman vuoksi, vaikka heillä olisikin hyvä asiakassuhde. Tämän vuoksi tulee miettiä tapoja, joilla ottaa huoli puheeksi, ja valmistautua tilanteeseen etukäteen. (Eriksson & Arnkil 2005, 11, 14–15.)

Kunnioittava ja tasavertainen kohtaaminen toteutuu silloin, kun työntekijä näkee perheessä pulmien lisäksi myös myönteisiä asioita. Hyvän näkeminen luo uskoa tilanteen paranemiseen molemmille osapuolille. Voimavarojen huomioiminen on tärkeää, jottei keskustelussa puhuta vain negatiivisista asioista. Mahdolliset tukitoimet on hyvä liittää keskustelussa perheen voimavaroihin, jolloin perhe ymmärtää paremmin, miksi juuri tämä tukitoimi toimisi heillä hyvin. Se kertoo myös siitä, että työntekijä on ajatellut heidän tilannettaan, jolloin vanhempien on helpompi lähteä mukaan yhteistyöhön. (Eriksson & Arnkil 2005, 11, 14–15.)

Tilanteen kulun ennakointi on tärkeää työntekijän oman ammattitaidon kehittymisen kannalta. Ennakoinnilla voi myös valmistautua käsittelemään huolen puheeksi ottamisen vanhemmissa herättämiä tunteita. Ennakoimalla vanhempien reaktioita voi vielä muokata tapaa, jolla kertoa asiasta heille. Jos työntekijä ennakoi tilanteen menevän hyvin, on hän itse luottavaisempi ja rauhallisempi tilanteessa. Jos työntekijä ennakoi kielteisiä reaktioita vanhempien tahoilta ja miettii etukäteen mahdollisia etenemistapoja, ei hän mene niin helposti hämilleen, vaan voi rauhassa kohdata tilanteen ja käsitellä sen, minkä jälkeen voi jatkaa keskustelua. (Eriksson & Arnkil 2005, 16, 28.)

Jos työntekijä epäilee, että keskustelu ja yhteistyö keskeytyvät vanhempien negatiivisen reaktion vuoksi, on mietittävä toisenlaisia toimintatapoja. Työntekijän tulee pohtia, onko hän itse tehnyt kaiken mahdollisen lapsen auttamiseksi ja kokeillut erilaisia toimintatapoja, vai tarvitaanko tilanteeseen mahdollisesti muita yhteistyötahoja mukaan. (Eriksson & Arnkil 2005, 16, 28.)

Jos työntekijä on aiemmin ottanut huolen puheeksi, eikä tilanne ole edennyt toivottuun suuntaan, on syytä miettiä uudestaan, miten toimia ja minkälaisesta tuesta olisi hyötyä. Ennakoimisen ei tarvitse osua oikeaan, eikä se usein osukaan. Keskeistä on, että työntekijä tietoisesti pysähtyy miettimään, mikä juuri tässä tilanteessa herättää hänen huomionsa ja miten siihen tulee reagoida. (Eriksson & Arnkil 2005, 28.)

Keskustelu tapahtuu aina toisen ihmisen kanssa, jolla on tilanteessa omat ennakoinnit, ajatukset ja odotukset. Tärkeintä on tilanteesta saatu palaute, lisääntynyt ymmärrys ja sen vaikutus tulevaan työskentelyyn. Todelliset vanhempien reaktiot tilanteessa kertovat, miten hyvän kontaktin työntekijä

on saanut luotua vanhempiin. Tämän tiedon varassa on helpompi ennakoida tulevia keskusteluja. Jos huolta on ollut pitkään tai huolen aiheita on useita, tarvitaan yleensä prosessinomaista työskentelyä. Joskus työskentely ei etene ennen kuin sama asia on otettu useasti puheeksi. (Eriksson & Arnkil 2005, 28, 37.)

Huolen puheeksioton tavoite on lasta tukevan yhteistyön kehittyminen ja ylläpitäminen. On kunnioittavaa ja kohteliasta sopia vanhempien kanssa etukäteen paikka ja aika sekä kertoa, mistä on tarkoitus keskustella. Näin vanhemmillakin on aikaa valmistautua tilanteeseen. (Eriksson & Arnkil 2005, 16.)

On tärkeää keskustella rauhallisessa paikassa, jossa vaitiolovelvollisuus säilyy. Intiimi tila antaa vanhemmille mahdollisuuden tilanteen aiheuttamien tunteiden purkautumiseen. Keskustelulle on varattava riittävästi aikaa. Jos ennakoi tilanteen johtavan vanhempien aggressiiviseen käyttäytymiseen, on hyvä hoitaa keskustelu työparityöskentelynä. (Eriksson & Arnkil 2005, 16.)

Työntekijän huolen puheeksi ottamista estää yleensä pelko kontaktin huo- nonemisesta vanhempiin jollain tavalla. Uusissa kontakteissa haluttaisiin rakentaa vielä lisää luottamusta ja pitkään jatkuneissa suhteissa vältellä luottamuksen vaarantumista. Samaistuminen perheen tilanteeseen auttaa työntekijää arvioimaan tilannetta, mutta yliymmärtäminen ei usein tuota tu- losta. Yliymmärtämisellä välit vanhempiin pysyvät kyllä kunnossa, mutta lapsi ei saa tarvitsemaansa tukea. (Eriksson & Arnkil 2005, 19, 35.)

Kahdessa kolmasosassa ennakoinneista arvioidaan tilanteen päättyvän ris- tiriitaan ja jatkotyöskentelymahdollisuuksien heikkenevän. Kokemukset to- teutuneista puheeksiotoista ovat kuitenkin päinvastaiset, ja yhteistyö para- nee. Pulmiakin on, mutta yleensä vanhempien suuttumus ja hämmennys on vain ensireaktio. Ennen tilannetta ilmapiiri on yleensä hieman jännittynyt ja epävarma, mutta lopussa yleensä helpottunut, tyytyväinen ja toiveikas. (Eriksson & Arnkil 2005, 19.)

Kunnioittava puheeksioton tapa tuottaa yleensä myönteisiä, kontakteja pa- rantavia ja työskentelymahdollisuuksia avartavia tuloksia. On toki tilan- teita, joissa tämäkään ei auta, mutta silloinkin saadaan lisäymmärrystä lap- sen tilanteeseen. Joskus puheeksiottotilanteessa paljastuu asioita, joita työn- tekijä ei osannut odottaa. Tällaisen tilanteen jälkeen huoli saattaa olla vielä suurempi kuin ennen keskustelua, mutta on tärkeää, että tilanteen vakavuus tulee ilmi. Näiden tietojen pohjalta arvioidaan tilannetta uudestaan. Monesti tässä vaiheessa ollaan jo tilanteessa, jossa tarvitaan muiden tahojen asian- tuntemusta ja voimavaroja mukaan työskentelyyn. (Eriksson & Arnkil 2005, 19, 38.)

Vanhempien on helpompi muodostaa käsitys siitä, mistä ollaan huolissaan, jos esimerkit hankalista tilanteista ovat hyvin konkreettisia. Työntekijän tu- lee miettiä, minkälaisia ilmaisuja ja painotuksia käyttää puhuessaan van- hempien kanssa. Työntekijän ei tulisi puhua lapsen tai vanhemman ominai- suuksista vaan siitä, miten tämä eri tilanteissa toimii. Kannattaa ennemmin pyytää vanhemmilta apua omalle työlleen lapsen tukemisessa kuin kertoa

vanhemmille, miten he ovat toimineet väärin ja miten nyt pitäisi toimia. Näin keskustelu pysyy kunnioittavana eikä mene toisen vähättelyksi tai arvosteluksi. Konkreettisiin havaintoihin on myös helpompi löytää tukitoimia. Yleisellä tasolla ilmaistu huoli saattaa jäädä vanhemmilta kokonaan ymmärtämättä, ja näin heidän saaminen mukaan yhteistyöhön vaikeutuu. (Eriksson & Arnkil 2005, 15, 23.)

Jos huolenaiheita on paljon, kannattaa etukäteen pohtia, mihin juuri nyt olisi olennaista puuttua. Huolten puheeksi ottamisen voi jakaa useampaan keskustelukertaan, jolloin vanhemmilla on aikaa pohdiskella kuulemaansa. Keskustelussa sovitaan seurantapalaverin järjestämisestä, jossa mietitään, onko huoli vähentynyt ja ovatko käytetyt tukimuodot auttaneet lasta. Seurantapalaverissa sovitaan myös, jatketaanko tukitoimia edelleen samalla tavalla sekä miten toimitaan, jos uusia huolen aiheita ilmenee. (Eriksson & Arnkil 2005, 23, 39.)

Keskustelun jälkeen työntekijän on hyvä miettiä, saiko hän kerrottua haluamansa asiat ja osasiko hän huomioida perheen voimavarat tarjotessaan tälle tukitoimia. Oliko puheeksi ottamisen tapa hyvä ja aika ja paikka sopiva? Miettimällä tilannetta jälkikäteen työntekijä kehittyy huolen puheeksiotossa. On itse tilanteesta tapahtunut mitä vain, pohtimalla omaa työskentelyä, tilannetta ja vanhempien käyttäytymistä saa lisäymmärrystä huoltilanteesta ja eväitä jatkotyöskentelyyn. (Eriksson & Arnkil 2005, 17.)

Työntekijä arvioi huolen voimakuutta ja reagoi sen mukaisesti. Huolen ollessa vielä pieni asia on helpompi ottaa puheeksi, sillä työntekijä voi vielä auttaa lasta omalla toiminnallaan. Kun huoli alkaa olla tuntuva ja mahdollisesti kasvaa edelleen, on työntekijän usko omiin auttamismahdollisuuksiin ehtymässä. Ennen näin vakavaa tilannetta on usein ollut pidempään jonkinasteista huolta. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

Nämä asiakkuudet ovat usein kuormittavia, tilanteeseen kytkeytyvien muiden tahojen työnjako on usein epäselvä tai muiden tahojen mukanaolosta ei ole tietoa. Työntekijä kokee kasvavaa huolta ja kaipaa lisävoimavaroja tilanteeseen, mutta on samanaikaisesti epävarma tilanteen riittävästä näytöstä ja pelkää liioittelevansa. Työntekijä joutuu pohtimaan myös velvollisuuksiin. Sitooko häntä vaitiolo velvollisuus vai lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus, joka antaa mahdollisuuden hakea tukea ja asiantuntijapua lastensuojelun työntekijöiltä. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

Suuren huolen alueella työntekijä arvioi lapsen olevan vaarassa. Huoli on tuntuva ja omat auttamiskeinot ovat lopussa. Tälle vyöhykkeelle liittyvät tapaukset eivät enää anna työntekijälle mahdollisuutta empiä tilanteessa, vaan lastensuojeluilmoitus on tehtävä välittömästi. Siinä mielessä suuren huolen kanssa on helpompi toimia kun epävarmassa tilanteessa, sillä tilanne itsessään pakottaa ottamaan yhteyttä esimerkiksi sosiaalityöntekijään tai poliisiin. (Eriksson & Arnkil 2005, 26.)

2.3 Lastensuojelu

Tässä luvussa käsitellään lastensuojelua Suomessa. Luvussa 2.3 kerrotaan yleisesti lastensuojelusta tämänhetkisen lainsäädännön pohjalta, lastensuojelun toiminnasta sekä lastensuojelutarpeen aiheuttavista syistä. Luvussa 2.3.1 kuvataan lastensuojeluilmoitusprosessia sekä sen jälkeisiä mahdollisia toimenpiteitä. Luku 2.3.2 käsittelee lastensuojeluun liittyvää salassapitovelvollisuutta. Lastensuojelua tarkastellaan pääosin varhaiskasvatusikäisiin lapsiin liittyen, ja luvussa keskitytään enemmän lastensuojelullisten toimien alkutaipaleeseen kuin esimerkiksi huostaanoton jälkeisiin tapahtumiin. Lastensuojelu on laaja kokonaisuus, joten tässä opinnäytetyössä käsitellään vain työn kannalta olennaisia kohtia.

Lasten hyvinvointiin pyritään panostamaan yhteiskunnassa monin eri tavoin, muun muassa terveydenhuollolla, liikunta- ja kulttuuritoiminnalla ja erilaisilla hyvinvointipoliittisilla päätöksillä. Vanhempien tulee saada tukea lasten kasvatukseen liittyvissä kysymyksissä, ja tuki tulee antaa mahdollisimman varhain ennen ongelmien kasaantumista ja kärjistymistä. Joskus peruspalvelut eivät tue perhettä riittävästi, ja lapsen edun nimessä tarvitaan lastensuojelun puuttumista asiaan. (Taskinen 2010, 19–22.)

Jos peruspalvelut eivät riitä perheen kasvatustyön tueksi, perhe voi siirtyä ehkäisevän lastensuojelun piiriin. Tällöin perhe ei ole lastensuojelun asiakas, mutta saa erityistä tukea esimerkiksi päivähoidon, perusterveydenhuollon tai lastenneuvolatyön kautta. Jos nämä tukitoimet eivät riitä, otetaan käyttöön lastensuojelun asiakkuuden myötä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun keinot. Näitä ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. Aina pyritään valitsemaan lievin riittävä toimitapa, jolla lapsen tilannetta voidaan parantaa. (Taskinen 2010, 22, 32–33.)

Kunnan tehtävä on huolehtia siitä, että sekä ehkäisevä että lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti. Kunnan lastensuojelun toimeenpanoon liittyvistä tehtävistä vastaa sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Kunnan tulee myös laatia suunnitelma lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnassa. Suunnitelma hyväksytään kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään neljän vuoden välein. (LsL 417/2007 11 §, 12 §.)

Lastensuojeluun liittyy usein jännitteitä, koska siinä saatetaan joutua puuttumaan perheen yksityiselämään. Jos lapsen etu on ristiriidassa yksityis- ja perhe-elämän suojan periaatteen kanssa, ajaa lastensuojelussa lapsen etu kaiken muun edelle. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsistaan, mutta yhteiskunnalla on vastuu siitä, että lasten perusoikeudet ja ihmisoikeudet toteutuvat. Jos vanhemmat eivät huolehdi lapsesta riittävän hyvin, on lastensuojeluviranomaisilla siis velvollisuus puuttua asiaan. (Taskinen 2010, 23–25.)

Lapsen etua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota erinäisiin asioihin. Miten saadaan turvattua lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet? Lapsella tulee olla myös mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä, sekä iän ja kehitystason mukaista valvontaa ja huolenpitoa. Lapselle tulisi tarjota taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus, turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus. Lapsen mahdollisuudet osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan tulee ottaa huomioon, samoin kuin hänen itsenäistymisensä ja kasvamisensa vastuullisuuteen sekä kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen taustansa. (Taskinen 2010, 28.)

Toimeentulovaikkeudet ovat tärkeä lastensuojelun tarvetta luova tekijä. Köyhyys synnyttää paineita, jotka vähentävät vanhempien resursseja huolehtia lapsistaan. Kuitenkaan kaikki köyhät perheet eivät ole lastensuojelun tarpeessa, vaan tarve syntyy yleensä useiden eri tekijöiden yhteisvaikutuksesta. (Taskinen 2010, 8.)

Pienten lasten kohdalla lastensuojelun tarvetta kasvattaa usein vanhempien päihteiden väärinkäyttö. Isommilla lapsilla taas lasten oma päihteiden käyttö voi aiheuttaa lastensuojelun tarpeen. Päihteiden käyttöön liittyy myös usein rikollisuutta ja aggressiivisuutta. Samoin kuin päihteiden kohdalla sekä lasten että vanhempien mielenterveysongelmat lisäävät lastensuojelun tarvetta. (Taskinen 2010, 8.)

Yhä useammin syynä lastensuojelullisten toimenpiteiden tarpeeseen on vanhempien avuttomuus kasvatustyössä. Perheen arki on sekavaa, vuorovaikutus puutteellista tai perheessä on väkivaltaa. Huostaan otetut lapset tulevat keskimääräistä useammin yksinhuoltajaperheistä. (Taskinen 2010, 9.)

2.3.1 Lastensuojeluilmoitus ja -asiakkuus

Tässä luvussa käsitellään lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja viranomaisia sitovaa ilmoitusvelvollisuutta. Luvussa kerrotaan myös ilmoituksen jälkeisistä eri mahdollisuuksista ja toimenpiteistä. Luku keskittyy ilmoitukseen ja lastensuojeluprosessin alkuvaiheeseen, koska nämä ovat oleellisempia tämän opinnäytetyön kannalta. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen on yksi yhteistyömuoto varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä. Asiakkuutta käsitellään lähinnä avohuollon näkökulmasta, sillä yleensä päivähoidossa käyvät lapset, joilla on lastensuojeluasiakkuus, ovat nimenomaan avohuollon piirissä.

Lastensuojelulaissa on määritelty ilmoitusvelvollisuus lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä. Ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä lasten päivähoidon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, seurakunnan, hätäkeskuksen ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa olevat työntekijät. (LsL 417/2007 25 §, 25 a §; Taskinen 2010, 50–52.)

Ilmoitusvelvollisuus koskee henkilön työssään saamaa tietoa, ja ilmoitus tulee tehdä salassapitosäännöksistä huolimatta. Lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus sivuuttaa siis muussa lainsäädännössä säädetyn salassapitovelvollisuuden rippisalaisuutta lukuun ottamatta. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa niin sanottuna pyyntönä lastensuojelutarpeen arvioimiseksi. (LsL 417/2007 25 §, 25 a §; Taskinen 2010, 50–52.)

Ilmoituksen voi tehdä myös kuka tahansa yksityishenkilö, esimerkiksi naapuri tai omainen. Salassapitovelvoitteet rippisalaisuutta lukuun ottamatta eivät estä yksityishenkilöidenkään lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Yksityishenkilö voi tehdä lastensuojeluilmoituksen myös anonyymisti, ja tällöinkin ilmoitus on kirjattava ja lapsen tilanne selvitettävä. Ilmoitusvelvollinen henkilö ei voi tehdä lastensuojeluilmoitusta nimettömänä. Ilmoitus tehdään kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle eli yleensä sosiaalivirastoon tai lastensuojelutoimistoon. Ilmoituksen voi tehdä puhelimitse, kirjallisesti tai käymällä virastossa henkilökohtaisesti. Joissain tapauksissa myös sähköposti on mahdollinen ilmoituskanava. (LsL 417/2007 25 §; Rätty 2010, 193; Taskinen 2010, 51.)

Perhe, josta ilmoitus tehdään, saa pääsääntöisesti tietää ilmoituksen tekijän. Tällä pyritään ehkäisemään lastensuojeluilmoitusten tekemistä vahingoitusmielessä. Jos ilmoituksen tekee viranomainen, perheellä on oikeus tietää kyseinen viranomaistaho. Joissain yksittäistapauksissa voidaan joutua päättämään, ettei ilmoittajaa kerrota perheelle. Joskus ilmoittajan paljastaminen voi olla vastoin lapsen etua tai erittäin tärkeää yleistä etua, tai vaarantaa ilmoittajan turvallisuuden. Tällöin tietoa ilmoituksen tekijästä ei välttämättä anneta perheelle. (Taskinen 2010, 52–53.)

Peruspalveluiden piirissä ei lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus näyttyädy päivittäin eikä välttämättä edes viikoittain. Lastensuojeluilmoituksen tekemistä emmitään varsinkin paikoissa, joissa ei ole toimivaa yhteistyökäytäntöä lastensuojelun kanssa. Lastensuojeluilmoituksen tekoa estää joskus pelko siitä, että ilmoituksen tekee turhaan, mutta kysyttäessä sosiaalityöntekijöiltä yhtään turhaa lastensuojeluilmoitusta ei tule. Päinvastoin ilmoitukset tulevat pääsääntöisesti niin myöhään, että käytettävissä olevat tukitoimet eivät enää riitä. Sosiaalityöntekijät toivovat siis ilmoituksia paljon aikaisemmin. Vaikka perhe olisi jo lastensuojelun asiakas, saattaa yhteistyökumppanilta tullut lastensuojeluilmoitus antaa heille tärkeää lisätietoa lapsen tilanteesta, eli lastensuojeluilmoitus on hyvä tehdä aina, kun siihen on olemassa perusteet. (Eriksson & Arnkil 2005, 34.)

Joskus lastensuojeluilmoitus jää tekemättä siksi, että asiakkaalla on pääsääntöisesti oikeus saada tietää, kuka ilmoituksen on tehnyt. Työntekijä pelkää vanhempien reaktiota, suuttumusta, vihaa ja yhteistyön hankaloitumista luottamuksen mennessä. Lastensuojelulain keskeinen periaate on turvata lapsen etu yhdessä perheen kanssa. (Eriksson & Arnkil 2005, 33–34.)

Työntekijän taholta on kunnioittavaa ja rakentavaa kertoa perheelle etukäteen avoimesti, että näin suuri huoli lapsen tilanteesta edellyttää lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Näin menettelemällä työntekijä toimii alusta asti

perhettä kunnioittaen ja avoimessa yhteistyössä heidän kanssaan. Kaikenlainen salailu rasittaa vuorovaikutussuhdetta ja heijastuu siihen. Perhettä on hyvä muistuttaa, mitä lastensuojeluilmoituksen tekeminen tarkoittaa, sillä usein pelko on, että lapsi viedään heti pois. Lastensuojelun prosessia on hyvä avata etukäteen ja muistuttaa, että ilmoitus ei automaattisesti johda lastensuojelun asiakkuuteen. (Eriksson & Arnkil 2005, 33–34.)

Kun lastensuojeluilmoitus tai pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimisesta on tehty – tai kun sosiaalityöntekijä on muutoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta –, tulee sosiaalityöntekijän arvioida välittömästi mahdollinen kiireellinen lastensuojelutarve. Seitsemän arkipäivän kuluessa sosiaalityöntekijän on arvioitava, aloitetaanko lastensuojelutarpeen selvityksen tekeminen. Lastensuojeluasiakkuus alkaa, jos päätetään ryhtyä kiireellisesti lastensuojelutoimenpiteisiin tai jos päätetään tehdä lastensuojelutarpeen selvitys. (LsL 417/2007 26 §; Taskinen 2010, 53, 57.)

Kynnys selvityksen tekemiseen on matala, ja vain ilmeisen aiheettomat ilmoitukset voidaan jättää tutkimatta. Selvityksessä arvioidaan lapsen kasvuolosuhteita, lapsen huollosta vastaavien aikuisten mahdollisuuksia huolehtia hänestä sekä lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Selvitys tulee mahdollisuuksien mukaan tehdä yhteistyössä lapsen huollosta vastaavien aikuisten kanssa, ja lasta tulee tavata henkilökohtaisesti. Huolellisen selvityksen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lastensuojeluilmoituksen vastaanottamisesta. Jos selvitys ei anna aihetta lastensuojelutoimenpiteisiin, asiakkuus päättyy. (LsL 417/2007 27 §; Taskinen 2010, 57–59.)

Jos selvityksessä käy ilmi, että lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen terveyttä ja kehitystä, tai että lapsi itse omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveytensä tai kehityksensä, on lapsen kohdalla ryhdyttävä lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Lievimmän toimenpiteen periaatteen mukaisesti tilanteeseen puututaan ensisijaisesti avohuollon tukitoimilla. Niiden tarkoitus on edistää lapsen myönteistä kehitystä ja tukea lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä kasvatustyössään. (LsL 417/2007 34 §; Taskinen 2010, 69–72.)

Avohuollon tukitoimia voidaan järjestää vain vapaaehtoisesti, eli niihin pitää olla suostumus lapsen huoltajilta ja 12 vuotta täyttäneeltä lapselta itseltään. Avohuollon muotoja ovat muun muassa toimeentulon ja asumisen turvaaminen sekä erilaiset palvelut, kuten lasten päivähoito, tukihenkilö tai tukiperhe, perhetyö, virkistystoiminta, lapsen kuntoutumista tukevat hoito- ja terapiapalvelut sekä sijoitus avohuollon tukitoimena. (LsL 417/2007 34–37 §; Taskinen 2010, 69–72.)

Jos avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä tai tarkoituksenmukaisia lapsen tilanteessa, voidaan alkaa valmistella lapsen huostaanottoa. Lapsi ei kuitenkaan saa olla välittömässä vaarassa, muuten hänet tulee sijoittaa kiireellisesti. Huostaanottoasiassa täytyy kuulla lasta, vanhempia, huoltajaa sekä välittömästi ennen asian valmistelua kasvatukseen osallistuneita henkilöitä. Jos huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi ei vastusta huostaanottoa, päätök-

sen huostaanotosta voi tehdä sosiaalityöntekijä. Muutoin asia menee päätettäväksi hallinto-oikeuteen. Huostaan otetun lapsen olinpaikasta, hoidosta ja kasvatuksesta vastaa sosiaalihuollosta vastaava toimielin. Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. (LsL 417/2007 40 §, 42 §, 43 §, 45 §, 47 §.)

Jos lapsi on välittömässä vaarassa puutteellisten kasvuolosuhteiden ja huolenpidon tai oman terveyden vaarantamisen vuoksi, hänet tulee sijoittaa kiireellisesti. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää, ellei lapsesta ole vireillä huostaanottoa koskeva hakemus tai sijoitusta katsotaan tarpeelliseksi jatkaa lisäselvitysten tai lapsen edun vuoksi. Ennen kiireellistä sijoitusta tulee selvittää lapsen, vanhemman, huoltajan ja muun lapsen kasvatuksesta vastaavan henkilön mielipide asiasta, paitsi jos selvittämisestä aiheutuvan viivästyksen vuoksi lapsi on vaarassa. (LsL 417/2007 38 §, 39 §, 39 a §.)

Avohuollon tukitoimena tai kiireellisesti sijoitetun tai huostaan otetun lapsen sijaishuolto voidaan järjestää esimerkiksi perhehoitona tai laitoshuoltona. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota lapsen tarpeisiin. Lapselle on sijaishuollon aikana turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät ihmissuhteet. (LsL 417/2007 49 §, 50 §, 54 §.)

2.3.2 Salassapitovelvollisuus

Salassapitovelvollisuus sitoo niin lastensuojelua kuin varhaiskasvatusta, mutta kummallakin taholla hieman eri tavoin. Tässä luvussa kuvataan kummankin osapuolen salassapitovelvollisuutta sekä velvollisuutta antaa tietoja tarvittaessa. Salassapitovelvollisuus määrittää paljon lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välistä yhteistyötä, minkä vuoksi se on olennainen asia tämän opinnäytetyön kannalta. Luvussa viitataan sosiaalihuollon asiakaslakiin, päivähoitolakiin ja lastensuojelulakiin.

Salassapitovelvollisuuteen kuuluvat asiakirjasalaisuus sekä vaitiolovelvollisuus. Asiakirjasalaisuus velvoittaa olemaan antamatta sivullisille nähtäväksi salassa pidettäviä asiakirjoja, vaitiolovelvollisuus taas kattaa muut salassa pidettävien tietojen ilmaisemistavat. Jotkin säännökset sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä – kuten lastensuojelulaki – kuitenkin velvoittavat salassa pidettävien tietojen luovuttamisen tietyissä erityistilanteissa. (Pahlman 2007, 25–26.)

Lastensuojelun asiakkaita koskevassa sosiaalihuollon asiakaslaissa määrätään salassa pidettäväksi kaikki asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta tai muusta yksityishenkilöstä. Sosiaalihuollon järjestäjä, tuottaja tai näiden palveluksessa oleva ei saa paljastaa ulkopuoliselle salassa pidettävien asiakirjojen tietoja – tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävää. Laki kieltää myös sosiaalihuollon asiakkaita kertomasta sivullisille asiakkuutensa perusteella saatuja tietoja muista asiakkaista. Käytännössä siis mitään tietoja sosiaalihuollon asiakkaista ei saa kertoa sivullisille, ei edes sitä, että joku on sosiaalihuollon asiakas. Tietoja ei saa myöskään käyttää omaksi tai toisen hyödyksi tai vahingoitusmielessä.

Tietoja saa kuitenkin antaa asiakkaan itsensä tai alaikäisen asiakkaan laillisen edustajan suostumuksella. (Pahlman 2007, 114–115; Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000 14–16 §.)

Joissain tapauksissa tietoja saa kuitenkin ilman asiakkaan suostumustakin tai jopa vastoin hänen kieltoaan antaa sivullisille. Esimerkiksi tietoja saa antaa erinäisille tahoille salassapitovelvoitteiden estämättä, jos se, jota tiedot koskevat, on hoidon ilmeisessä tarpeessa ja tiedot ovat välttämättömiä hoidon toteuttamiseksi. Samoin tietoja saa antaa jos se on tarpeen lapsen edun vuoksi tai asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi. Lisäksi tietoja tulee joissain tapauksissa antaa esimerkiksi tuomioistuimille ja poliisille. Salassa pidettävää tietoa saa kuitenkin antaa ja vastaanottaa vain, jos siihen löytyy laista selkeä valtuutus. (Pahlman 2007, 122–123; Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000 17–18 §.)

Sosiaalihuollon viranomaisilla on oikeus saada asiakkaaseen liittyviä tietoja maksutta ja salassapitosäännösten estämättä muun muassa valtion ja kunnan viranomaisilta, kansaneläkelaitokselta, muilta eläkelaitoksilta, vakuutuslaitoksilta, koulutuksen järjestäjiltä, sosiaalipalvelujen tuottajilta sekä terveyden- ja sairaudenhoitotoiminnan järjestäjiltä. Tiedonantovelvoite on sekä julkisilla että yksityisillä tahoilla. Pyydettävien tietojen tulee olla sosiaalihuollon viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän kannalta välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuoltoon liittyvien seikkojen selvittämiseksi ja toteuttamiseksi. (Pahlman 2007, 128; Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000 20 §.)

Lasten päivähoitoon osallistuva ei saa antaa sivullisille työssään saamia tietoja päivähoitoon palveluja käyttävistä lapsista tai heidän perheistään, paitsi jos jonkin tiedon antaminen on tarpeen lapsen edun nimissä, tai siihen on asiakkaiden lupa (PhL 36/1973 32 §). Lastensuojelulain (417/2007) 25 pykälä määrittää, että ilmoitusvelvollisuus mahdollisesti lastensuojelun palveluita tarvitsevalta lapsesta koskee myös päivähoitohenkilökuntaa. Lisäksi sosiaalihuollon asiakaslain (812/2000) 20 pykälä mahdollistaa sen, että esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijät voivat pyytää tietoja jostakin lapsesta päivähoitoon työntekijöiltä.

2.4 Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely

Tämä opinnäytetyö pyrkii saattamaan lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen työntekijöitä yhteen ja etsimään kehitysehdotuksia näiden tahojen väliselle yhteistyölle. Kyse on siis pitkälti yhteistyön kehittämisestä yhteistyön avulla. Tässä luvussa esitellään työn kehittelyn teoriaa nojaten Engeströmin ajatuksiin ekspansiivisesta oppimisesta ja yhteiskehittelystä.

Engeströmin (2004, 59) mukaan ekspansiivisessa oppimisessa organisaatio ei tyydy vain pohtimaan ja arvioimaan arvojaan ja normejaan toimintansa pohjalla, vaan se rakentaa itselleen uuden toimintamallin ja ottaa sen käyttöön. Ekspansiiviseen oppimiseen osallistuvien organisaatioiden toiminnan kohde laajenee. Engeström käyttää esimerkkinä moniongelmaisen potilaan hoitoa terveyskeskuksessa ja erikoissairaanhoidossa. Perinteisessä mallissa hoitavat tahot eivät tee riittävästi yhteistyötä keskenään, jotta paras mahdollinen hoito potilaalle olisi turvattu.

Ekspansiivisen oppimisen myötä tahojen toiminnan kohde laajenee neljällä ulottuvuudella. Aikaulottuvuudella laajenemisen myötä potilaan hoitoa seurataan vielä silloinkin, kun hän on jo siirtynyt toisen organisaation hoidettavaksi. Paikan ulottuvuudella laajeneminen tarkoittaa, että potilaan liikkumista eri organisaatioiden välillä seurataan ja organisaatiot kommunikoivat keskenään. Vastuun ja moraalin ulottuvuudella jokaisen hoitoon osallistuvan hoitovastuu laajenee koskemaan niitäkin alueita, jotka eivät ole välittömästi omien toimien vaikutuspiirissä. Kehityksen ulottuvuudella laajenemisen myötä hoitoon osallistuvat vaikuttavat uuden toimintamallin kehittymiseen. (Engeström 2004, 59–60.)

Ekspansiivisessa oppimissyklissä on pelkistetyn mallin mukaan seitsemän askelta eli oppimistekoa. Sykli alkaa vallitsevan käytännön kyseenalaistamisella. Toinen oppimistekko on vallitsevan käytännön analyysi. Kolmannessa oppimisteossa mallinnetaan uusi ratkaisu, ja neljännessä uutta mallia tutkitaan. Viides oppimistekko on uuden mallin käyttöönotto, ja kuudes prosessin arviointi. Viimeisessä oppimisteossa uusi käytäntö vakiinnutetaan ja se laajenee. Todellisuudessa oppimissykli ei etene näin suoraviivaisesti eteenpäin, vaan eri oppimisteot tapahtuvat monikerroksisesti. Käytännössä kaikki syklin aikana tapahtuvat teot eivät todennäköisesti edes ole ekspansiivisia, vaan ongelmia saatetaan myös vähätellä ja vallitsevaa käytäntöä puolustella. Nämä teot eivät yleensä suoraan edesauta toiminnan kohteen laajenemista. (Engeström 2004, 60–61.)

Yhteiskehittelyssä on Engeströmin (2004, 81–82) mukaan kyseessä monen eri tuottajan valmistama monimuotoinen tuote- tai palvelukokonaisuus, joka sisältää sekä muuttumattomia vakio-osia että räätälöitäviä komponentteja. Tällaisten kokonaisuuksien kohdalla erityisesti suunnittelu- ja ongelmanratkaisutilanteissa tarvitaan lukuisten eri toimijoiden yhteistyötä, jota Engeström nimittää neuvottelevaksi solmutyöskentelyksi. Tällainen työskentely edellyttää sekä pitkäjänteistä suunnittelua että valmiuksia reagoida tilanteisiin nopeasti, minkä vuoksi eri osapuolten tulee pystyä kommunikimaan keskenään. Yhteiskehittelyn edetessä varsinainen tuotanto ja uuden kehittäminen pyrkivät sulautumaan yhteen. Yhteiskehittelyn ymmärtämisessä tärkeitä käsitteitä ovat moniorganisatorinen kenttä, polku, verkko tai verkosto, elinkaari, rajavyöhyke ja rajanylitys sekä solmu.

Engeströmin (2004, 82–83) mukaan yhteiskehittelyssä on toiminta-alueena niin sanottu moniorganisatorinen kenttä, jonka voi tulkita esimerkiksi useiden toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevien organisaatioiden toiminta-alueeksi – joko maantieteelliseksi, hallinnolliseksi tai toimialaan liittyväksi alueeksi. Toisaalta yhteiskehittelystä puhuttaessa moniorganisatorisen kentän toimintajärjestelmällä tulee olla yhteisiä kohteita. Esimerkkinä Engeström käyttää jälleen potilaita, jotka ovat sekä terveyskeskuksen että erikoissairaanhoidon asiakkaita. Tähän opinnäytetyöhön liittyen moniorganisatorisen kentän toimintajärjestelmänä voitaisiin nähdä esimerkiksi terveydenhoito, varhaiskasvatus ja lastensuojelu. Yhteinen kohde olisi tällöin esimerkiksi lapsi, joka on kaikkien kolmen tahon asiakas.

Käsitteellä kognitiivinen polku Engeström (2004, 84) viittaa vakiintuneisiin toimintatapoihin. Kun ihminen muodostaa itselleen toimintatavat, joita hän toistaa, ovat ne kuin polkujen verkosto toiminnan maastossa. Polkuverkon vakiintuminen johtaa kuitenkin sen jäykistymiseen, ja jos toiminnan maastossa tapahtuu muutoksia, polkujen verkosto eli totuttu toimintatapa ei välttämättä olekaan enää toimiva. Siksi yhteiskehittelyssä on tärkeää pystyä tarvittaessa myös purkamaan muodostuneita polkuja. Jos varhaiskasvatus ja lastensuojelu alkavat yhdessä kehittämään yhteistyötään, tulee heidän pystyä tiedostamaan omat polkunsaa, ja tarvittaessa muuttamaan niitä.

Verkolla tai verkostolla Engeström (2004, 85) tarkoittaa moniorganisatorisen kentän toimintajärjestelmien keskinäisten yhteyksien muodostamaa kokonaisuutta. Koska itse toimintajärjestelmät ovat toisinaan sisäisesti ristiriitaisia, myös verkostossa tapahtuu yllätyksellisiä käännteitä. Jotta verkostoa voitaisiin ymmärtää hyvin, tulee tuntea sen muodostavat toimintajärjestelmät ja niiden sisäiset ristiriidat.

Elinkaari on yhtä kuin kohteen – esimerkiksi asiakkaan tai palvelun – kehityskulku ja sen vaiheet. Sillä ei viitata pelkästään ajalliseen elinkaareen vaan ennen kaikkea kohteen muokkaukseen osallistuvien toimijoiden tekoihin ja vuorovaikutukseen. Yhteiskehittelyssä elinkaaret ovat usein liian pitkiä, jotta niitä voitaisiin seurata koko ajan reaaliaikaisesti. (Engeström 2004, 85–86.)

Rajavyöhyke on Engeströmin (2004, 86–87) mukaan eri toimintajärjestelmien välinen alue, jolla tarvitaan aktiivista vuorovaikutusta yhteisten kohteiden muodostamiseksi. Yhteiskehittelyssä nimenomaan näitä rajoja muodostetaan ja ylitetään jatkuvasti. Rajanylitys sisältää yhteiskehittelyn viitekehityksessä vastavuoroisuuden vaatimuksen – toimijoiden rajan kummallakin puolella tulee osallistua teoillaan rajan ylittämiseen. Rajanylitys voi kuitenkin olla yksittäinenkin teko, esimerkiksi varhaiskasvatuksesta soitettu puhelu lastensuojelun työntekijälle tarkoituksena konsultoida tätä jonkun tietyn lapsen tapauksesta.

Solmulla Engeström (2004, 87) tarkoittaa ikään kuin seuraavalle asteelle vietyä rajanylitystä. Eri toimintajärjestelmien edustajat osallistuvat samaan kohteeseen suuntautuvaan suunnittelu- tai ongelmanratkaisutyöhön. Solmussa työskentelyn kohde määritellään yhdessä, ja työskentely on pitkäjänteistä ja tuottavaa. Solmun kokoonpano voi vaihdella, sillä jatkuvuus syntyy kohteesta, ei jäsenistä. Minkään osapuolen ei kuulu olla määrävässä asemassa, minkä vuoksi solmutyöskentely on omiaan horjuttamaan vakiintuneita valta-asemia.

Tämä opinnäytetyö pyrkii solmutyöskentelyn suuntaan, sillä tarkoituksena on saattaa varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun ammattilaisia kehittämään yhdessä heidän välistä yhteistyötään. Työskentely ei kuitenkaan ole pitkäjänteistä tämän opinnäytetyön puitteissa, joten järjestettävät keskustelut toimivat kenties enemmän rajanylityksinä ja mahdollisen jatkuvan yhteistyön avaajana kahden toimijan välille. Opinnäytetyö ei yllä myöskään ekspansioon oppimiseen saakka, sillä esiin tulleita kehitysehdotuksia ei toteuteta käytännössä tämän työn puitteissa.

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Tässä luvussa viitataan useisiin eri tutkimuksiin, joissa aihetta on käsitelty tai sivuttu. Osa tutkimuksista on ammattikorkeakoulujen opin-
näytetöitä, osa taas sosiaalialan osaamiskeskusten julkaisemia tutkimuksia.

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen tutkimuksessa ehkäisevästä lastensuojelusta tutkittiin muun muassa yhteistyötä ehkäisevää lastensuojelutyötä tekevien tahojen välillä. Kyselyyn vastanneiden työntekijöiden mukaan toimialojen välistä yhteistyötä edistävät tietotaito, osaaminen, avoimuus, toimintatavat, tuttuus, asenteet, rakenteet ja luottamus. Yhteistyötä rajoittavia tekijöitä puolestaan ovat vastaajien mielestä rakenteet, asenteet, osaamisen puute, tiedonkulku, tuntemattomuus ja pelko. Yhteistyön varhaiskasvatuksen kanssa koki hyväksi yli kolmannes vastaajista, kohtalaiseksi noin neljännes ja toimimattomaksi alle viisi prosenttia. Yhteistyön lastensuojelun kanssa koki hyväksi reilu viidennes vastaajista, kohtalaiseksi yli 40 prosenttia ja toimimattomaksi yli kymmenen prosenttia. (Karvinen 2013, 24–25, 28.)

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen varhaiskasvatuksen kehittämisyksikköhankkeen loppuraportissa kysytään, kenen tehtävä on tukea perhettä, kun varhaiskasvatuksessa on herännyt huoli lapsesta. Kirjoittaja jättää rajanvedon omien keinojen riittävyys ja ulkopuolisen avun tarpeen välille työntekijän ja työyhteisön harkinnan varaan. Hankalimmat tapaukset kuuluisivat verkostoyhteistyössä hoidettaviksi, mutta kirjoittaja näkee varhaiskasvatuksella olevan paljon potentiaalia ja osaamista tukea lapsen kasvuprosessia pienen huolen tapauksissa. (Parhiala 2008, 39.)

Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen Yhteinen lastensuojelu -hankkeen loppuraportissa todetaan, että verkostoituminen voidaan nähdä erityisesti lastensuojelun asiakasprosessin laatutekijänä. Prosessin kokonaisvaltainen hahmottaminen parantaa palveluohjausta. Kun kunkin tahon vastuut ja työtehtävät ovat kaikille selviä, resurssien päällekkäinen käyttö vähenee. Moniammatillinen yhteistyö luo myös uudenlaisen foorumin yksittäisen työntekijän ammatilliselle kehitykselle. Lastensuojelun kannalta on keskeistä luoda lapsen, lapsen läheisten ja asiaan kytkeytyvien työntekijöiden välille sellaiset keskinäiset yhteydet, että kaikkien osallistujien näkökulmat tulevat esiin ja löydetään hyviä voimavarojen yhdistelmiä. (Ketonen 2006, 37, 39.)

Leppämäki-Heikkilä (2012) selvitti opinnäytetyössään Jämsän kaupungin päivähoidon ja lastensuojelun perhetyön yhteistyön senhetkistä tilannetta ja kehittämisen tarvetta. Tutkimuksessa selvisi, että päivähoidon henkilöstöstä 72 % kokee yhteistyön lastensuojelun perhetyön kanssa riittämättömäksi, lastensuojelun perhetyössä vastaava luku oli 43 %. Monessa vastauksessa toivottiin selkeää mallia yhteistyön toteutumiselle. Säännöllisiä palaverieja päivähoidon ja perhetyön välillä pidettiin tärkeänä silloin, kun päivähoito toimii avohuollon tukitoimena perheelle. Tiedonkulun avoimuutta pidettiin tärkeänä yhteistyön perustana. Päivähoidon henkilöstö kaipasi myös ohjeistusta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Pyysing ja Siltala (2009) selvittivät opinnäytetyössään päivähoidossa olevien lasten vanhempien ja päivähoidon henkilökunnan näkemyksiä ja kokemuksia varhaiskasvatuksen roolista lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Aineisto kerättiin haastattelemalla neljää päiväkodin työntekijää ja kahta vanhempaa, joiden lapsi tai lapset olivat päiväkodissa avohuollon tukitoimena. Tutkimuksessa kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen rooli avohuollon tukitoimena on tärkeä. Pelkkä varhaiskasvatuksen perustehtävän toteuttaminen ei aina riitä, mutta lapsen kuntoutussuunnitelman, jatkuvan yksilöllisen ohjauksen ja neuvonnan sekä perheen ja päiväkodin välisen tiiviin yhteistyön avulla lasta ja perhettä voidaan tukea päiväkodissa huomattavasti. Varhaiskasvatuksen työntekijät kokivat työn vaativana ja toivoivat avohuollon tukitoimena tehtävään varhaiskasvatukseen lisää ammatillista erityisosaamista.

Nurminen ja Toivonen (2006) tutkivat opinnäytetyössään päivähoidon sekä lastensuojelun työntekijöiden näkemyksiä perhetyön ja ennaltaehkäisevän lastensuojelun kehittämistarpeesta päivähoidossa. Aineisto kerättiin teema-haastatteluilla kolmelta päiväkodin työntekijältä, yhdeltä sosiaalityöntekijältä sekä kahdelta perhetyöntekijältä. Tutkimustuloksista kävi ilmi, ettei moniammatillinen yhteistyö toimi riittävän hyvin. Yhteistyötä tulisi tiivistää, ja kummankin osapuolen olisi otettava aktiivisempi ote yhteistyön edistämiseksi. Kaikki haastateltavat olivat nostaneet esiin tiedonkulun ongelmat yhtenä merkittävänä haasteena. Perhetyön sisällyttäminen päivähoitoon koettiin tarpeellisenä, mutta päivähoitohenkilökunta ei kokenut heillä olevan tähän resursseja.

Rautiaisen (2005) opinnäytetyössä kuvataan yhden perhetyöhön osallistuvan perheen kokemuksia päivähoidon perhetyöstä. Tutkimuksen toimeksiantaja oli KIMPPA perhetyö päivähoidossa -hanke, jossa yhtenä tavoitteena oli luoda matalan kynnyksen perhepalveluita päivähoitoon. Aineisto kerättiin teemahaastattelulla. Tuloksista selvisi, että perhe oli kokenut kynnyksen hakea palvelua matalaksi muun muassa palvelun hyvän saatavuuden vuoksi. Työtavatkkin perhe oli kokenut hyvinä. Kaiken kaikkiaan tapaamiset perhetyöntekijöiden kanssa olivat vaikuttaneet perheen arkeen monella tapaa myönteisesti.

Raatikainen (2003) selvitti opinnäytetyössään päiväkodin tehtävää ennalta ehkäisevässä lastensuojelussa eri toimijoiden näkökulmasta. Aineisto kerättiin kyselykaavakkeilla Hämeenlinnassa yhdeltätoista lastentarhanopettajalta, kolmelta perhetyöntekijältä ja kahdelta sosiaalityöntekijältä. Tutkimuksen tulosten mukaan ennalta ehkäisevä lastensuojelullinen toiminta näyttäytyy päiväkodin toiminnassa monenlaisena lasten sekä vanhempien tukemisena, kuten kuunteluna, välittämisenä, ajan antamisena sekä turvallisen ilmapiirin luomisena. Yhteistyö päiväkodin ja lastensuojelun välillä oli tulosten mukaan hyvin tapauskohtaista, ja lastentarhanopettajat toivoivat muun muassa selkeämpiä käytäntöjä lastensuojelullisia tilanteita varten. Perhetyön ja sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta päivähoidosta saa tärkeää tietoa lapsesta, ja positiivista on myös päivähoidon lapselle tarjoamat turvalliset aikuiset sekä tarvittavat rajat.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerrotaan tutkimuksen toteutuksesta, aineiston keräämisestä ja analysoinnista. Luvussa 4.1 on kerrottu lyhyesti tutkimuksen tarkoituksesta sekä tutkimustehtävästä ja -kysymyksestä. Luvuissa 4.2 ja 4.3 viitataan teoriaan aineiston keruusta sekä analyysistä ja kuvataan kyseisten teorioiden soveltamista tässä opinnäytetyössä.

4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymys

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli saattaa varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun työntekijöitä saman pöydän ääreen keskustelemaan kyseisten tahojen välisestä yhteistyöstä. Päämääränä oli löytää mahdollisimman konkreettisia ehdotuksia lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön vahvistamiseksi. Aihe rajattiin yhteistyön vahvistamisen mahdollisuuksien löytämiseen, ei mahdollisuuksien toteuttamiseen.

Tutkimustehtäväksi muotoutui varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön vahvistaminen. Tutkimuskysymys on, millaisia yhteistyökäytänteitä varhaiskasvatus ja lastensuojelu välilleen tarvitsevat. Alun perin tarkoituksena oli tutkia yhteistyön tarvetta tilanteissa, joissa lapsesta on herännyt huoli. Aineistonkeruukeskusteluissa tuli kuitenkin ilmi paljon yleistä kehitettävää yhteistyössä, joten tutkimustehtävää päätettiin laajentaa kaiken aineiston hyödyntämiseksi.

4.2 Aineiston hankinta

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, ja aineisto kerättiin käyttäen avointa ryhmähaastattelua. Tutkimuksen kohderyhmäksi valikoitui kymmenen varhaiskasvatuksen työntekijää kolmesta eri päiväkodista, kaksi päiväkodin johtajaa sekä kaksi lastensuojelun sosiaalityöntekijää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät olivat samat molemmissa haastatteluissa, muut haastateltavat vaihtuivat. Toiseen haastatteluista osallistui myös yksi kaupungin palvelupäälliköistä. Haastattelut järjestettiin kahtena eri päivänä kahden eri päiväkodin tiloissa, ja kumpikin haastattelu kesti tunnin. Haastattelut nauhoitettiin, ja nauhat litteroitiin analysointia varten.

Kvalitatiivinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, jossa suositaan ihmisiä tiedon keruussa ja aineisto kootaan luonnollisessa, todellisessa tilanteessa. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tutkimuksen mukaisesti, ei satunnaisotantaa käyttäen. Tutkija luottaa omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin aineiston keruun hetkellä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen, ja se pyrkii löytämään ja paljastamaan tosiasioita. Lähtökohtana ei ole teorian testaaminen vaan aineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Tutkija ei määrää, mikä on tärkeää, vaan aineisto. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen kohdetta kuvataan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Siinä suositaan metodeja, joissa tutkittavien ääni ja näkökulma pääsevät esille. Haastattelu sopii hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen aineistohankintamenetelmäksi. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161, 164.)

Avoin haastattelu on kaikista haastattelumuodoista lähimpänä keskustelua, ja aihe voi myös muuttua keskustelun aikana. Avoimella haastattelulla on hyvä selvittää haastateltavien ajatuksia, tunteita, käsityksiä ja mielipiteitä sellaisina, kun ne keskustelussa tulevat esiin. Haastattelussa ei ole kiinteää runkoa, vaan tilanteen ohjailu jää haastattelijan vastuulle. Tavallisesti avoin haastattelu vie paljon aikaa ja vaatii useita haastattelukertoja. Sitä käytetään yleisemmin kliinisessä tutkimuksessa ja terapeutisessa keskustelussa. Avoimesta haastattelusta käytetään monia eri nimityksiä, kuten esimerkiksi strukturoimaton haastattelu, informaalin haastattelu tai vapaa haastattelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 209.)

Avoin haastattelu on hyvin joustava aineistonkeruumenetelmä. Haastateltaessa ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan asian kanssa. Näin on mahdollista esittää tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja johtaa keskustelua joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla. Avoimessa haastattelussa haastateltavien oma ääni pääsee esiin, joten haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää haastateltavien taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 204–206.)

Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmäksi valittu avoin haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna, sillä siten tietoja saatiin usealta henkilöltä yhtä aikaa. Tavoitteena oli saada aikaan lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välistä avointa keskustelua näiden tahojen välisen yhteistyön kehittämiseksi. Tähän tarkoitukseen avoin ryhmähaastattelu sopi mainiosti. Tutkimuskysymyksen selvittämiseen tarvittiin työntekijöiden oma ääni ja kokemus, joten avoin haastattelu oli tutkimuksen kannalta sopivin vaihtoehto.

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tutkimusmateriaalin analysoinnissa käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 95–96) kuvaavat tätä metodologiaa analyysiksi, jossa pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Analysoitavat osat aineistosta valitaan tutkimustehtävän ja tutkimuskysymyksen mukaisesti, mutta ne eivät ole ennalta harkittuja. Aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoriat tutkittavasta ilmiöstä eivät ohjaile analyysin toteuttamista ja lopputulosta. Puhtaasti aineistolähtöisen tutkimuksen toteuttaminen on erittäin vaikeaa, sillä jo tutkimusasetelma, käytettävät käsitteet ja menetelmät ovat tutkijan asettamia ja vaikuttavat siten tuloksiin. Tutkijalla yleensä on myös jonkinlainen ennakkokäsitys tutkimuksensa tuloksista. Erään käsityksen mukaan ongelma voidaan pyrkiä ratkaisemaan siten, että tutkija kirjoittaa auki omat ennakkokäsityksensä, ja pitää itsensä tietoisena niistä tuloksia analysoidessaan.

Tämän tutkimuksen tekijöiden ennakkokäsityksen mukaan varhaiskasvatus kaipaasi yhteistyöhön lastensuojelun kanssa lisää avoimuutta lastensuojelun toiminnasta. Ennen opinnäytetyön aineiston keruuta tekijät kävivät keskusteluja aiheesta erään päiväkodin johtajan ja useiden muiden päiväkodissa työskentelevien henkilöiden kanssa. Keskusteluissa kävi ilmi, että lastensuojelu tuntuu etäiseltä ja jopa salamyhkäiseltä taholta. Lastensuojelulle

kyllä annetaan tietoa lapsesta pyydettyä tai lastensuojeluilmoitusta tehtäessä, mutta heiltä ei saa tietoa lapsen tilanteesta. Keskusteluissa tuli esiin myös tarve saada konsultoida lastensuojelun työntekijää ilman että asiasta kirjataan heti lastensuojeluilmoitus. Tutkimuksen tekijät olettivat lastensuojelun puolestaan haluavan, että varhaiskasvatus tekisi lastensuojeluilmoituksia matalammalla kynnyksellä.

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin ongelmallisuudesta huolimatta tässä tutkimuksessa haluttiin antaa aineiston määritellä tulokset mahdollisimman vapaasti. Jos teoreettiset lähtökohdat olisi tietoisesti huomioitu aineistoa analysoitaessa, olisivat teoriaan sopimattomat tulokset kenties jääneet huomiotta. Tutkimuksessa haluttiin löytää mahdollisesti aivan uusia ideoita varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön yhteiskehittämiseen, ei vahvistusta tekijöiden omille ennakoajatuksille.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa ensin haastattelut kuunnellaan ja kirjoitetaan auki sana sanalta. Auki kirjoitettu teksti luetaan ja perehdytään sen sisältöön. Sitten aineisto pelkistetään, eli aineistosta karsitaan pois tutkimukselle epäolennainen. Jäljelle jäänyt aineisto pelkistetään mahdollisimman lyhyiksi ilmaisuiksi. Pelkistetyt ilmaukset listataan ja niistä etsitään samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Sitten aineistoa aletaan klusteroida, eli ensin pelkistettyjä ilmauksia yhdistellään samankaltaisuuksien mukaan ja niistä muodostetaan alaluokkia. Nämä alaluokat nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109–110.)

Kun aineisto on klusteroitu, se abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Aineistosta erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto, jonka perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Klusterointi on itse asiassa osa abstrahointia. Nimetyistä, klusteroiduista alaluokista muodostetaan yhdistelemällä yläluokkia, jotka myös nimetään, ja yläluokista taas yhdistellään pääluokkia. Luokituksia yhdistellään niin kauan kuin aineiston kannalta on mahdollista. Lopulta koko aineistolle löytyy yksi kokoava käsite tai yhdistävä luokka. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110–112.)

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa edetään siis empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Tuloksissa esitetään empiirisestä aineistosta muodostettu malli tai käsitteet sekä luokittelujen pohjalta muodostetut käsitteet tai kategoriat sisältöineen. Johtopäätöksiä ja tuloksista muodostettavaa teoriaa verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon. Tutkijan tulee pyrkiä ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan analyysin kaikissa vaiheissa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 112–113.)

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineiston analysointi aloitettiin litteroimalla nauhoittamalla kerätty aineisto. Teksti litteroitiin mahdollisimman sanatarkasti, mutta ongelmia tuottivat muun muassa ihmisten päällekkäin puhuminen. Nauhojen laatu oli kuitenkin hyvä, ja litterointi onnistui.

Litteroidusta aineistosta etsittiin tutkimustehtävään liittyviä kohtia, jotka pelkistettiin mahdollisimman yksinkertaisiksi ilmaisuiksi. Aineiston keräämiseksi järjestetyt keskustelut olivat pysyneet ilmeisen hyvin aiheessa, koska aineistosta löytyi runsaasti tutkimukselle olennaisia asioita. Aineiston pelkistäminen tutustutti hyvin aineistoon ja auttoi löytämään olennaisimmat kohdat.

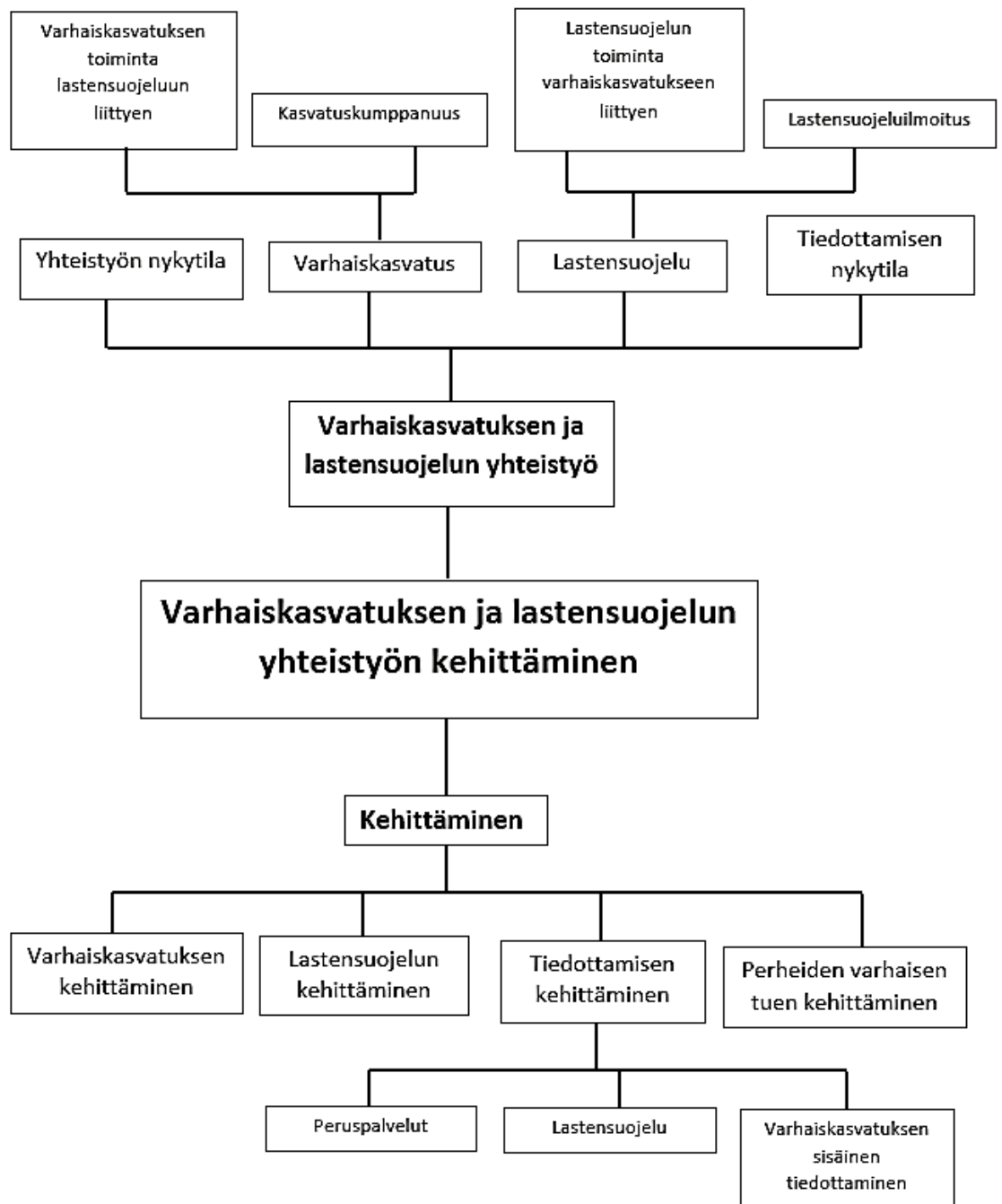
Pelkistettyjen ilmausten ryhmittely alaluokkiin oli yllättävän hankalaa. Monet ilmaukset olisivat sopineet useaan eri alaluokkaan, riippuen mistä näkökulmasta asiaa ajatteli. Esimerkiksi aineistossa kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen työntekijä pohti, kuinka kuilua varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä voidaan pienentää niin, että lapsen etu ja turvallisuus ovat ykkössijalla. Tämä pelkistettiin ilmaukseksi ”kuilun pienentäminen lapsen edun mukaisesti”. Ilmaus sopi esimerkiksi alaluokkiin varhaiskasvatuksen toiminta, lastensuojelun toiminta, varhaiskasvatuksen kehittäminen, lastensuojelun kehittäminen tai lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen tiedottamisen kehittäminen.

Aineiston analyysissä pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin ensin samankaltaisuuksien mukaan ja ne otsikoitiin alaluokiksi varhaiskasvatus, lastensuojelu, yhteistyö, tiedottaminen ja kehittäminen. Joidenkin otsikoiden alle tuli niin paljon materiaalia, että niille luotiin vielä pienempiä alaluokkia selkiyttämään aineistoa. Esimerkiksi tiedottamisen alle tulivat vielä otsikot tiedottamisen nykytila ja tiedottamisen kehittäminen. Tiedottamisen kehittämisen alle puolestaan syntyivät otsikot peruspalveluista ja lastensuojelusta tiedottaminen sekä varhaiskasvatuksen sisäinen tiedottaminen.

Otsikoita ja pelkistettyjä ilmauksia pyöriteltiin useaan kertaan ja kokeiltiin eri versioita luokittelusta. Lopulta muodostuivat selkeät alaluokat, joiden alle ilmaukset sopivat hyvin. Aineiston lopullinen ryhmittely on esitetty kuviossa 1. Kuviossa lähdetään liikkeelle ylä- ja alareunan laatikoista ja edetään kohti keskustaa. Kuvio piti koota tällaisessa järjestyksessä, koska vasemmalta oikealle edeten kuvio ei mahtunut yhdelle sivulle.

Alaluokiksi tulivat lopulta varhaiskasvatus, varhaiskasvatuksen kehittäminen, lastensuojelu, lastensuojelun kehittäminen, varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön nykytila, tiedottamisen nykytila, tiedottamisen kehittäminen ja perheiden varhaisen tuen kehittäminen. Tiedottamisen kehittämisen alle edellisessä vaiheessa syntyneet pienemmät alaluokat säilyivät ja varhaiskasvatuksen sekä lastensuojelun alle luotiin kumpaankin kaksi pienempää alaluokkaa.

Alaluokat varhaiskasvatus, lastensuojelu, yhteistyön nykytila ja tiedottamisen nykytila yhdistettiin yläluokaksi varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyö. Alaluokat varhaiskasvatuksen kehittäminen, lastensuojelun kehittäminen, tiedottamisen kehittäminen sekä perheiden varhaisen tuen kehittäminen yhdistettiin yläluokaksi kehittäminen. Yläluokille yhteistyö ja kehittäminen muodostui yhdistäväksi luokaksi varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön kehittäminen. Opinnäytetyön nimessä ja tutkimustehtävässä sana kehittäminen vaihdettiin myöhemmin sanaan vahvistaminen. Kuvion 1 sanamuotoa ei haluttu kuitenkaan enää jälkeensä muuttaa.



Kuvio 1. Aineiston analyysi, ryhmittely

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tähän lukuun on kiteytetty tutkimuksen tulokset. Tulokset on jaettu neljään osaan: yhteistyömuodot, tiedottaminen, lastensuojelun näkyvyys varhaiskasvatuksessa sekä huolen puheeksiotto ja palveluohjaus. Alun perin tulokset kirjoitettiin auki kuvion 1 mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan ollut mielestämme lukijan kannalta toimiva ratkaisu, joten tulokset päätettiin ryhmitellä uusien otsikoiden mukaisesti.

Tuloksissa on käytetty paljon suoria lainauksia, sillä aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineiston tuottamiseen osallistuneiden omien näkökulmien tulee tulla selkeästi esiin. Lainausten perään on merkitty, minkä alan edustaja kunkin lainauksen on sanonut. Tämä on olennaista työn kannalta, sillä joistain asioista varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun työntekijöillä oli eriäviä mielipiteitä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tuloksista vedettäviä johtopäätöksiä tulee peilata koko ajan alkuperäisaineistoon. Tutkittavia tulee myös pyrkiä ymmärtämään heidän omasta näkökulmastaan, joten on tärkeää tietää puhuja. Varhaiskasvatuksen työntekijöistä on käytetty lyhennettä VT, varhaiskasvatuksen johtajista VJ, lastensuojelun sosiaali-työntekijöistä STT ja kaupungin palvelupäälliköstä PP.

5.1 Yhteistyömuodot

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä on erilaisia yhteistyömuotoja, joita esitellään tässä luvussa. Luvussa 5.1.1 käsitellään varhaiskasvatuksen mahdollisuutta konsultoida lastensuojelun työntekijää päivystysnumerosta. Luku 5.1.2 käsittelee lastensuojeluilmoituksen tekemistä ja siihen liittyviä asioita. Luvussa 5.1.3 on muuta yhteistyötä, kuten lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvää yhteistyötä sekä erilaisia yhteisiä palaverreja.

5.1.1 Päivystyspuhelin

Keskustelussa nousi esiin, että varhaiskasvatuksen työntekijöillä tulee olla matalan kynnyksen konsultointimahdollisuus lastensuojeluun tilanteissa, joissa heillä on huoli lapsesta. Konsultoivia erityislastentarhanopettajia on tässä mielessä käytettykin paljon, mutta se ei ole aina riittävää. Keskusteluissa puhuttiin, että ongelmiin pitäisi tarttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ei vasta perusopetukseen siirryttäessä.

- - kuitenkin ollaan oltu aika yksimielisiä siitä että nimenomaan varhaiskasvatuksen aikana jos saadaan niin sanotusti kiinni nää ja osataan tarttua siihen huoleen ni aina pitäis käynnistyä se prosessi. Sit jos ollaan perusopetuksessa - - niin aina vaan vaikeempaa se on. (PP)

Haastatteluissa kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen työntekijöitä ei ole kovin aktiivisesti ohjattu ottamaan yhteyttä lastensuojeluun heitä mietityttävissä asioissa. Jos työntekijällä on huolta lapsesta, mutta tapaus ei ole selkeä lastensuojeluilmoituksen paikka, yleensä asiaa puidaan ensin työtovereiden ja johtajan kanssa. Hankalissa asioissa – ennen ilmoituksen tekemistä ja sen

jälkeen – tiimin ja johtajan kanssa asioiden käsittely koettiin tärkeäksi tueksi itselle. Myös konsultoivaan erityislastentarhanopettajaan otetaan yhteyttä matalalla kynnyksellä. Tämän jälkeen osaa vastaajista oli ohjattu soittamaan perheneuvolaan. Lastensuojelun konsultointimahdollisuus oli osalle varhaiskasvatuksen henkilöstöstä vieras, kun taas eräässä päiväkodissa lastentarhanopettaja ja johtaja olivat yhdessä soittaneet lastensuojelun päivystysnumeroon.

Tiimissä me niinku puhuttiin tätä ja se oli tärkeää että me oltiin kaikki samaa mieltä ja oltiin nähty samoja asioita ja kuultu. Johtajalla oli aikaa kuunnella se koko juttu ja sai tavallaan siinä sen tukensa sitte. (VT)

- - kyl sitä sillä tavalla toimii et ku sitä ite pähkäilee että must tuntuu et mun on nyt tehtävä [lastensuojeluilmoitus], niin kyllä siit sit juttelee [johtajan] kanssa, jos se tilanne ei oo täysin varma. (VT)

- - jos ois tajunnu ton ni sillen ois ehkä ite soittanu ennemmin siihe [lastensuojelun päivystysnumeroon] ku konsultoinu heti sitä keltoa. Mut se oli sillen. Mä en o joutunu tekemään ni mul ei ollu sillo avaimia et mikä se on ja päädyin tällaseen ratkaisuun sillen. Tää ois varmaan ollu sillen tosi hyvä. (VT)

Me ollaan kylki kyljessä soitettu [lastensuojelun päivystysnumeroon], esimies puhuu ja sitte puhelun jälkeen keskusteltu. (VJ)

Varhaiskasvatusta mietityttävissä tilanteissa lastensuojelu ohjasi soittamaan päivystävään numeroon ja kysymään sieltä sosiaalityöntekijän mielipidettä asiaan. Näin saadaan siirrettyä huolta eteenpäin ja pohdittua tilannetta yhdessä. Sosiaalityöntekijät korostivat keskusteluissa, että päivystysnumeroon voi soittaa matalalla kynnyksellä ja kertoa huolesta mainitsematta lapsen nimeä. Tätä mahdollisuutta tulisi tuoda vahvemmin esiin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle. Lastensuojelu toivoi varhaiskasvatukselta yhteydenottoja ennen kuin tilanne on lapsen osalta kriisiytynyt. Myös varhaiskasvatus oli samaa mieltä varhaisesta yhteydenotosta ja sen hyödyistä. Varhaiskasvatus oli tyytyväinen tietoon, että päivystysnumeroon voi soittaa ilman että siitä kirjataan heti lastensuojeluilmoitus.

Mut siis siihen päivystysnumeroon voi soittaa ja ihan konsultoida. - - Et se ei tarkoita sitä et sillen ku soittaa päivystykseen ni on oltava joku hirvee hätä ja tehtävä lastensuojeluilmoitus. (STT)

No silleen että riittävän varhaisessa vaiheessa otatte yhteyttä ettei vast sit ku on jo kriisi päällä tai tilanne mennyt tosi pahaksi. Et voidaan pohtia ja sit että saa lapsi ja perhe avun niinku aikases vaiheessa. (STT)

Mist just sanoit et riittävän varhain se huoli ja mä oon itte tasan samaa mieltä et pitäis niinku se konsultointipuhelu ottaa heti kun vähänki mietityttää ni tavallaan se että se hälvenee se peikko siinä välissä ettei niinku odotetakaan ja mietitä turhan kauaa. (VJ)

Sehän madaltaa jo paljon sitä kynnystä et ku tietää et sä voit vaan soittaa ja kysyä, et se ei niinku tavallaan vie vielä niinku mihinkään. (VT)

5.1.2 Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen on joissain päiväkodeissa huomattavasti yleisempää kuin toisissa. Niissä päiväkodeissa, joissa ilmoituksia tehdään harvoin, ilmoituksen tekeminen tuntuu joka kerta ikään kuin uudelta asialta. Kynnys ilmoituksen tekemiseen voi olla korkea, varsinkin jos ilmoituksen tekeminen ei ole itselle kovin tuttua.

Sitten kun niitä tulee siis onneks, mä sanon onneks niitä tulee harvoin ni tavallaan se on niinku aina semmonen uus asia, koska se, sillä hetkellä se tuntuu tosi pahalta ku se lapsi on niin läheinen siinä omassa ryhmässä. (VT)

Kyllä mää myönnän et kyl mulla on aina semmonen kynnys kyllä kun mä rupeen aatteleen että pitääkö tehdä ilmoitus. (VT)

Varhaiskasvatuksessa pohdittiin, miten lastensuojeluilmoituksen kanssa menetellään niin sanotuissa rajatapauksissa. Päivähoidon henkilöstön mielestä ilmoitus on helpompi tehdä selvissä tapauksissa kuin sellaisissa, joissa työntekijä joutuu pohtimaan, onko huoli riittävän suuri ilmoituksen tekemiseen. Sosiaalityöntekijät kehottivat soittamaan päivystysnumeroon matalla kynnöksellä ja kysymään mielipidettä, miten edetä tilanteessa.

- - on paljo semmosta mikä on niinku, liikkuu jossain rajamailla, että johon on vaikeeta niinku tarttua, niin semmoseen joskus tuntuu että tarttis niinku selkeemmät silmät. [Konsultoitvien erityislastentarhanopettajien] kauttahan me mennään sitte puhumaan. (VT)

Varhaiskasvatuksen työntekijät tiedostivat keskusteluissa selvästi velvollisuutensa tehdä lastensuojeluilmoitus tarvittaessa. Yksi työntekijä pohti varhaiskasvatuksen vaitiolovelvollisuutta, jolloin johtaja muistutti, että ”meillä on vielä tiukempi ilmoitusvelvollisuus”. Moni kuvasi ilmoituksen tekemistä hankalaksi asiaksi, jonka tekemistä joutuu miettimään tarkkaan, mutta ymmärsi ilmoitusvelvollisuutensa.

Ja sehän on se että meillä on velvollisuus tehdä se [lastensuojeluilmoitus] että, että tuntuu kivalta tai vähemmän kivalta ni sehän vaan tehdään. (VT)

Sosiaalityöntekijät muistuttivat, kuinka tärkeää päiväkodin työntekijöiden on keskustella etukäteen vanhempien kanssa, mikäli aikoo tehdä lapsesta lastensuojeluilmoituksen. Vanhempien selän takana ilmoituksen tekeminen on niin varhaiskasvatuksen kuin lastensuojelunkin näkökulmasta huono lähtökohta perheen kanssa työskentelyyn, ja perhe saa joka tapauksessa tietää ilmoituksen tekijän, mikäli ilmoittaja on viranomaistaho. Samalla kun päivähoidon työntekijä kertoo vanhemmalle tekevänsä lapsesta ilmoituksen, hän voi kertoa ilmoituksen jälkeisistä käytännöistä ja vähentää näin perheen pelkoa jatkosta.

Se ainaki on jääny mieleen et mitään ei saa tehdä ennen ku tavallaan keskustele vanhempien kanssa, eikä mitään lastensuojeluilmoituksia eikä mitään. (VT)

Ja tärkeintä varmaan on se kun se [lastensuojeluilmoitus] päiväkodissa tehdään että se vanhemmille kerrotaan. - - et te pääsette yhteisesti keskustele, että miten TE voitte auttaa koska kyllähän me ajatellaan niin että päivähoito on kuitenkin tosi tärkeä paikka lapselle. (STT)

Mun mielestä ainaki tärkeää keskustella vanhemman kanssa ja sanotaan tai niinku kerrataan sitä lastensuojeluilmoituksen tekemistä että se ei oo niinku se että lapsi otetaan pois, ettei vanhempi vaan pelästy siitä, vaan et se perhe saa niinku apua ja tukea. Mun mielestä se on niinku meidänkin velvollisuus sanoa se. (VT)

Sekä varhaiskasvatuksen että lastensuojelun työntekijät toivat esiin, että lastensuojeluilmoitus voi olla myös helpotus vanhemmalle. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että heidän kauttaan vanhemmat voivat helpommin saada esimerkiksi kontaktin perheneuvolaan tai perhetyötä. Lastensuojelun tarjoamat palvelut eivät keskustelijoiden mukaan aina ole ”pakkopullaa” perheille, kuten lastensuojelu usein käsitetään. Varhaiskasvatuksen mukaan suurimmalle osalle vanhemmista ilmoitus ei kuitenkaan ole helpotus.

Mut on niinki päin kyllä onnellisesti käyny että ku on lastensuojeluilmoitus tehty ni se on ollu vanhemmalle suuri helpotus että sen on tehny joku... tuttu ihminen. (VJ)

Mä ainaki uskon että suurin osa vanhemmista ei ajattele niin että se on helpotus - - vaan saattavat siitä jossain määrin jopa loukkaantua tai suuttua - -. Vaikka siitä ois etukäteen puhuttu ja heidän kanssaan keskusteltu niin... (VT)

Varhaiskasvatusta mietitytti, milloin lapsesta tehdään uusi lastensuojeluilmoitus, jos huoli jatkuu edelleen ensimmäisen ilmoituksen tekemisen jälkeen, eikä asian etenemisestä ole päivähoidossa mitään tietoa. Sosiaalityöntekijät neuvoivat soittamaan lastensuojelun päivystysnumeroon ja pohtimaan asiaa yhdessä päivystävän sosiaalityöntekijän kanssa. Jos varhaiskasvatuksessa tiedetään lapsen sosiaalityöntekijä, myös hänelle voi soittaa ja kertoa huolesta.

Soittakaa ja kysykää että mulla on edelleen tällänen huoli niin sit voi miettiä - - onko siinä jotain uutta lisäinformaatioo ja kuinka paljon siitä edellisestä [on aikaa] ja onks tää jatkuvaa, koska kyllä ne kaikki tiedot sit kertoo meille siitä, minkälaisia toimia meidän pitää sen perheen kans miettiä, että se informaatio mitä me saadaan voi olla joskus kullanarvosen tärkeää ku me mietitään miten me puututaan siihen tilanteeseen. (STT)

Et vaaditaan niinku pitkä aika ennen ku ne tietyt asiat siel perhees saadaan kuntoon. - - jos se huoli on niinku tosi kova, ni sen [uuden ilmoituksen] voi tehdä tietysti vaik muutaman kuu-kauden pääst uudestaan, jos ne asiat ei oo muuttunu mikskää. (STT)

5.1.3 Muu yhteistyö

Sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojelun ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö heidän näkökulmastaan on vähäistä. Lähinnä lastensuojelu saattaa joskus kysyä päiväkodista, onko heillä huolta jostain tietystä lapsesta, jos lastensuojelua jostakin erityisestä syystä mietityttää lapsen tilanne. Lastensuojelutarpeen selvitystä tehtäessä päiväkodista voidaan myös pyytää lausuntoa lapsesta.

No se on loppujen lopuks aika pieni osuus mitä me tehdään yhteistyötä. - - me saatetaan ottaa yhteyttä ja kysellä et hei, että tämmönen lapsi että onks teillä huolta ja miten se näkyy siellä päiväkodissa - -. (STT)

Keskustelussa esitettiin lastensuojelulle kysymys, kuinka korkea kynnyks on lastensuojelutarpeen selvityksen tekemiseen. Sosiaalityöntekijät kertoivat, että suurin osa ilmoituksista johtaa jonkinlaiseen selvitykseen. Toiset selvityksistä ovat laajempia, toiset suppeampia. Jo selvityksen aikana perheessä voidaan tukitoimina aloittaa perhetyö.

- - toiset on laajempia selvityksiä ja toiset sitte vähän suppeampia et riippuu että mikä se tilanne on. Aika vähän varmaan menee sillä että ei johda mihinkä selvitykseen. (STT)

- - mein ajat menee niin pitkälle, et perheiden tilanteet on selasia et ne tarvii tosi nopeesti sitä apua ja tukea, et voi olla et siel perhetyö jo sit työskentelee kun me tullaan niinku kuvaan mukaan. (STT)

Sosiaalityöntekijät avasivat keskusteluissa lastensuojeluilmoitusta seuraavia tapahtumia. Jos lapsella, josta ilmoitus on tehty, ei entuudestaan ole lastensuojeluasiakkuutta, kutsutaan ilmoituksen tehnyt viranomaisaho automaattisesti alkupalaveriin. Alkupalaverissa ovat paikalla lastensuojelun työntekijä, perhe sekä ilmoituksen tehnyt viranomainen.

[Lastensuojelutarpeen selvityksen tekijät] automaattisesti kutsuu sen ilmoittajatahon siihen ensimmäiseen palaveriin, eli jossa lähetään käsittelee sitä ilmotusta. (STT)

Sosiaalityöntekijät toivat keskustelussa esiin, että kun lapsi on jo lastensuojelun asiakas, lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät eivät kutsu lastensuojeluilmoituksen tekijää automaattisesti palaveriin. He miettivät, pitäisikö kutsun kenties tapahtua automaattisemmin tai onko heillä hyvä syy siihen, miksei ilmoittajatahoa kutsuta aina palaveriin. Erääksi mahdolliseksi yhteistyön kehityskohdaksi keskustelussa nousikin lastensuojeluilmoituksen tehneen tahon automaattisempi kutsuminen palaveriin kaikissa tapauksissa.

- - kun se lapsi on niinku asiakkuudessa ja se ilmotus meille tulee - -, niin vissiin pääsääntöisesti pyritään aina niinku soittamaan ja sopimaan yhteistä palaveriaikaa sen käsittelyyn, mutta varmaan me unohdetaan... (STT)

- - niin se ei oo meillä ihan automaattinen se, vois olla enemmänkin automaattinen. (STT)

Varhaiskasvatus nosti esiin tilanteen, jossa päivähoidon työntekijän huoli mitätöitiin aloituspalaverissa lastensuojelun ja perheen läsnä ollessa. Kyseiselle työntekijälle jäi tilanteesta tunne, ettei häntä otettu tosissaan ja hänen katsottiin ylireagoineen. Huonot kokemukset korottavat kynnystä ottaa uudelleen yhteyttä lastensuojeluun ja työntekijä kertoi mahdollisesti myös eteenpäin huonosta kokemuksestaan. Varhaiskasvatus esitti, että voisi olla hyvä keskustella ensin lastensuojelun kanssa kahden kesken lapsen liittyvästä huolesta ennen asiakasperheen pyytämistä palaveriin.

- - tää tapaaminen kutsuttiin ja siinä tapaamisessa sitten - - se huoli mitätöitiin siin tilanteessa ja työntekijä jäi tyhjän, tyhjän päälle, se tuli tilanteeseen mis niinku todettiin et täs nyt kyl vähän ylireagointi et ei nyt sitte ookaan huolta, elikkä siinä oli jo asiakas ja lastensuojelun työntekijät ja [varhaiskasvatuksen] työntekijä mukana - - siitähän jäi sille kyseiselle työntekijälle sellanen olo et hän ei niinku sit ihan heti soitakaan ja sit jos hän puhuu sitä niinku eteenpäin niinku huonona kokemuksena ni se on tosi, ni se pitää saada katkastua heti semmoinen - - (VJ)

- - mie ninku jotenki aattelen et kai sitä keskusteltais aikasemmin ennen ku kutsutaan asiakasperhe niinku tavallaan eihän se saa olla noin toi asia - - (VJ)

Yhteistyömuotoja varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä niiden lasten kohdalla, jotka ovat päivähoidossa avohuollon tukitoimena, ovat aloituskeskustelu, kuukausiraportit ja tapaamiset kaksi kertaa vuodessa. Aloituskeskustelu pidetään, kun lapsi aloittaa päiväkodissa ja läsnä ovat lastensuojelun sekä varhaiskasvatuksen työntekijät ja perhe.

Eli se on yleensä niin jos lapsi on hoidossa lastensuojelullisin perustein, eli siit on tehty semmonen päätös ja sillohan meiltä otetaan automaattisesti tänne [päiväkotiin] sitte yhteyttä. (STT)

Kuukausiraportti on lomake, jolla lapsen ryhmän työntekijät raportoivat lapsen päivähoitopäivään liittyviä arkisia asioita, kuten kuka lapsen tuo ja hakee, miten lapsi on hoidossa, miten hän syö ja nukkuu, onko lapsella kavereita ja niin edelleen. Lomakkeessa kysytään myös, onko työntekijöillä jotain huolta lapsesta. Raportti näytetään lapsen vanhemmille ja lähetetään lapsen sosiaalityöntekijälle. Puolivuosittain pidetään lapsen asioista yhteinen palaveri, jossa palataan kuukausiraportteihin ja niissä ilmeneviin huolenaiheisiin. Tarvittaessa palavereita voidaan aikaistaa.

- - mahdollisimman alkuvaiheessa olis se [aloituskeskustelu], ja sitte jatkossa niinku säännöllisesti puolivuositin tavataan, istutaan alas ja käydään läpi. Ja sittehän päivähoitolta on tullu sitten näistä lapsista niin kuukausittain myös raportti. (STT)

5.2 Tiedottaminen

Tämä luku pitää sisällään keskusteluissa esiin tulleita tiedottamiseen liittyviä asioita. Erityisesti tiedottamiseen liittyvät haasteet nousivat keskusteluissa vahvasti esiin. Luvussa 5.2.1 käsitellään varhaiskasvatuksen toiveita ja tarpeita saada lastensuojelulta tietoa jostakin lapsesta tai perheestä. Luvussa 5.2.2 käsitellään lastensuojelun työskentelykäytäntöjä ja niistä tiedottamista varhaiskasvatukselle. Luku 5.2.3 avaa varhaiskasvatuksen sisäisen tiedotuksen haasteita.

5.2.1 Tietoa lapsesta ja perheestä

Tiedottamista varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä määrittää omalta osaltaan laki. Varhaiskasvatuksella on velvollisuus tehdä tarpeen tullen lastensuojeluilmoitus ja antaa pyydettyä tietoa lapsista lastensuojeluun, mutta lastensuojelu ei pääsääntöisesti saa antaa omia tietojaan lapsista päivähoitoon. Sosiaalityöntekijät pohtivat, onko päivähoiton aina tarkoituksenmukaistakaan tietää lapsen lastensuojeluasiakkuudesta, jos ongelmat eivät millään tavalla liity päivähoitoon. Varhaiskasvatus huomautti, että kotona tapahtuvat asiat näkyvät usein myös päivähoitossa.

Ne voi olla ne lastensuojeluasiakkuuden syyt ja perustelut niinku jotain sellasia mitkä ei liity esimerkiks lapsen päivähoitoon millään tavalla. Teillä on varmaan tääl paljon lapsia, joilla on asiakkuus syystä tai toisesta, ja te ette tiedä, enkä mä tiedä onkse tarkoituksenmukasta teijän aina tietääkään, jos sillä lapsella on teijän näkökulmasta kaikki asiat hyvin ja se huoli ei tavallaan liity siihen. (STT)

Mut tietenkin jos kotona on jotakin tapahtunu ni monastihan se näkyy sitten meillä päivähoiton arjessa. (VT)

Varhaiskasvatus toivoisi saavansa lastensuojelulta tietoa päiväkodissa olevista lapsista, joilla on lastensuojeluasiakkuus. Eräs varhaiskasvatuksen työntekijä pohti, kuinka päiväkodissa joudutaan tekemään ylimääräistä työtä joidenkin lasten kohdalla, joiden lastensuojeluasiakkuudesta ei päiväkodissa tiedetä. Työntekijät joutuvat miettimään lapsen tilannetta ja harkitsemaan, onko lastensuojeluilmoituksen tekeminen paikallaan, kun he voisivat lastensuojelusta saatavan tiedon avulla päästä heti työskentelemään lapsen kanssa tämän edun mukaisesti.

Miten se voi tavallaan se kuilu pienentyä siitä ennen kun meillä herää se huoli ja me tehhään ne havainnot siitä perheestä, ja lapsen niinku siitä turvallisuudesta, ja lapsen etu ja kaikki, ja te ette saa siltikään sanoa meille et joo täällähän tää on listalla, että sitä mä vaan mietin. (VT)

Useissa tapauksissa päiväkotiki on vanhemmilta saatavan tiedon varassa, kun lapsi on lastensuojelun asiakas. Ainoastaan, jos lapsi on päiväkodissa lastensuojelullisista syistä, on lastensuojelulla ja varhaiskasvatuksella yhteisiä tapaamisia lapseen liittyen. Henkilökunnan suuri vaihtuvuus niin varhaiskasvatuksessa kuin lastensuojelussakin hankaloittaa lapseen liittyvien asioiden tiedonkulussa puolin ja toisin.

Ja siis sehä riippuu vähän vanhemmistakin, toiset puhuu paljon avoimemmin ja kertoo että he on asiakkaita - - ja toiset ei missään nimessä sitä halua kertoa. (VT)

Ku sitä vaihtuvuutta on ihan, meillä on kauheesti henkilökunnan vaihtuvuutta ja niin on niinku teiänki puolella, et keneen voi ottaa yhteyttä. (VJ)

Varhaiskasvatuksen työntekijät toivat esiin, että he lastensuojeluilmoituksen tehtyään toivoisivat saavansa edes jotain tietoa asian etenemisestä. He kaipaaisivat ainakin varmistuksen siitä, että ilmoitus on vastaanotettu ja siihen on reagoitu. Sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan saa antaa tietoa lapsen asioista varhaiskasvatukselle, vaikka lastensuojeluilmoitus olisi tehty päivähoidosta. Tietoa saa antaa ainoastaan, jos lapsi on päivähoidossa lastensuojelun avohuollon tukitoimena.

- - tois itelle sitä rauhaa siinä asiassa että kuulis et mitä tapahtuu. Et kuulis sen jälkeen et mitä nyt tapahtuu, et miten se lähtee pyörimään. (VT)

Me ei voida sitä tietoo antaa eteenpäin et mitä siel perheessä tehään ja mitä siel tapahtuu. Et sit se on vaan luottokysymys, että kaikki asiat käsitellään kyllä - - (STT)

- - mitä ne mahdolliset tukitoimet on, ni niistähän ei tule tietoa ilmottajalle koskaan, koska sit se asianosanen on se lapsi ja hänen huoltajansa. (STT)

Varhaiskasvatuksen puolelta tuli toive, että lastensuojelussa osattaisiin auttaa tilanteissa, joissa on väkivallan uhka vanhemman taholta. Varhaiskasvatus pohti esimerkiksi, että lastensuojelussa kenties osattaisiin neuvoa tietyn perheen kohdalla, miten heidän kanssaan tulee toimia, jotta työntekijä ei tietämättään provosoi vanhempaa. Toivottiin esimerkiksi, että päivystysnumerosta osattaisiin neuvoa tai ohjata eteenpäin. Lastensuojelu huomautti, että heilläkin ainoa mahdollisuus väkivaltaisen asiakkaan kanssa on poliisi.

Mä aattelin et jos kyse on niinku uhasta ja aggressiivisuudesta ni kyllähän se meillä on ainoastaan poliisi joka niissä tilanteissa on paikalla. (STT)

5.2.2 Tietoa lastensuojelun työskentelykäytännöistä

Erästä varhaiskasvatuksen työntekijää mietitytti, miten yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä pystytään lisäämään, kun varhaiskasvatuksella on velvollisuus antaa tietoa lastensuojeluun, mutta lastensuojelu taas ei saa antaa tietoa varhaiskasvatukseen. Palvelupäällikön mukaan ydinasioita yhteistyössä ovat varhaiskasvatukselle annettava tieto ilmoituksen jälkeisistä toimista ja mahdollisuus tarvittaessa konsultoida lastensuojelun ammattilaisia.

Eräälle varhaiskasvatuksen työntekijälle oli yhdessä tapauksessa tullut yllätyksenä, että hänet lastensuojeluilmoituksen tekijänä kutsuttiin ensimmäiseen ilmoituksenkäsittelypalaveriin lastensuojelun ja perheen kanssa. Kyseessä oli työtehtävissä tehty ilmoitus. Työntekijä ei ollut tiennyt käytännöstä kutsua ilmoittajataho paikalle, eivätkä kaikki muutkaan tähän opinnäytetyön keskusteluun osallistuneet varhaiskasvatuksen työntekijät tunteet käytäntöä. Lastensuojelun mukaan käytäntö oli muuttunut uuden lastensuojelulain myötä, eikä käytännöstä välttämättä ole tiedotettu kaikille tahoille.

Tuli ihan uutena asiana siis se että kun tekee viranomaisen asemassa lastensuojeluilmoituksen niin - - meidän pitää mennä kuultavaksi sinne sosiaalitoimistoon, ja se oli ihan niinku uus juttu. Koska mä oon joutunu tekeen aikasemminki ja sitä mä en ollu kuullu ikinä. - - Et pelkästään siitä käytänteestä olin ihmeissään. [...] Emmä tiä missä kohtaa se on menny poikki se tiedonvälittäminen tänne päiväkodeille et tää on niinku uus toimintatapa. (VT)

Ku lastensuojelulaki uudistu ni se tuli sinne eli siin kohtaa ku tulee ensimmäinen lastensuojeluilmoitus lapsesta et hän ei oo asiakkuudessa vielä niin tota se menee meidän alkuarviointitiimiin - - kutsuu siihen ensimmäiseen tapaamiseen sen ilmoittajatahon jos se on viranomaisen. (STT)

Ei sitä varmaan niinku ookaan joka viranomaistaholle niinku kerrottu siinä vaiheessa ku se laki on niinku muuttunu, mut sillon ku sen ilmotuksen soittaa mejän päivystykseen ni siinä päivystäjä kertoo kyllä siitä että et mitä seuraavaks tapahtuu ja kertoo siitä että et kutsutaan paikalle, et siin kohtaa se pitäs tulla tietoon jokaiselle viranomasele. (STT)

Varhaiskasvatuksessa oli epätietoisuutta myös muista lastensuojelun käytännöistä, kuten kuukausiraporteista ja erilaisista toimintatavoista lastensuojeluilmoituksen jälkeiseen palaveriin kutsumisen suhteen. Heille oli uutta, että ensimmäisen lastensuojeluilmoituksen kohdalla ilmoittajataho kutsutaan alkupalaveriin, kun taas entuudestaan lastensuojelun asiakkaan kohdalla kutsuminen ei ole automaattista. Konsultointimahdollisuus päivystysnumeroon ilman että puhelu johtaa lastensuojeluilmoitukseen oli myös jäänyt epäselväksi, ja puhelinnumerokin oli tarpeen tullen etsitty itsestä internetin kautta. Lastensuojelun työntekijöillä oli keskusteluissa mukanaan esitteitä, joissa oli sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot ja päivystävän sosiaalityöntekijän numero.

Ja mulle tää oli ihan uutta, et kerran kuukaudessa päiväkotilähtettää raportin. (VT)

Tää konsultointinnumero, heti mulle tuli semmonen olo et on kiva että tämmönen on, että voi kysyä sit. (VT)

Sekin [päivystysnumero] on tollanen netin kautta poimittu tieto. (VT)

Lastensuojelun toimintakäytänteistä kaivattaisiin varhaiskasvatuksessa lisää ajantasaista tietoa, jotta perheitä osattaisiin tukea vaikeissa tilanteissa oikealla tavalla. Keskusteluissa kävi ilmi, että varhaiskasvatuksen työntekijät kaipaavat lisää tietoa esimerkiksi lastensuojeluprosessista, erilaisista tukitoimista ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Varhaiskasvatuksen on tärkeää pystyä kertomaan perheille, mitä lastensuojeluilmoitus tarkoittaa ja mitä muuta lastensuojelu on kuin sijoituksia ja huostaanottoja. Varhaiskasvatuksen johtaja kertoi, että hän on aikanaan saanut esimiestapaamisissa koulutusta lastensuojelusta ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Hän ei kuitenkaan ole jakanut tietoa yleisellä tasolla päiväkotien työntekijöille, vaan keskustellut työntekijöiden kanssa tarvittaessa tapauskohtaisesti lapsista, joista työntekijöillä on huolta.

Meil on ollu aikoinaan näitä esimiestapaamisia - - mut varmaan aika vähän on tullu kyllä meidän työntekijöitten kans puhuttua. Se on sitte kun tapauskohtasesti, et ku tulee joku huoli, ja sit ruvetaan niinku pähkäilee et mitä nyt tehään ni... (VJ)

Keskustelussa tuli esiin varhaiskasvatuksen ja koulujen piirissä yleisesti esiintyvä ihmettely, ”miksi lastensuojelu ei tee mitään.” Palvelupäällikön mukaan tästä kumppania syyllistävästä puheesta tulee päästä eroon, mistä lastensuojelu oli täysin samaa mieltä. Molempien tahojen tulisi tuntea paremmin toistensa toimintatavat, jotta työ olisi laadukkaampaa. Ongelmat

perheissä ovat usein niin vakavia, etteivät lastensuojelun perheessä tekemän työn tulokset välttämättä näy vielä puolen vuoden kuluttuakaan, vaikka työ olisi hyvin intensiivistä. Varhaiskasvatuksen puolelta kuitenkin muistutettiin, että pienelle lapselle kuukausikin on hyvin pitkä aika. Varhaiskasvatus mietti omaakin vastuutaan perheiden ongelmien helpottamisessa.

Tunne kumppanin työ niin teet omasikin paremmin. (PP)

Mut ne perheitten ongelmat on usein niin isoja ettei niitä ratkasta hetkessä, et vaik me alotettais massiivinen perhetyö siel perheessä ni ei se, ei se niinku hetkessä muuta sitä tilannetta. (STT)

Ja toki meidän on sillon syytä kai, siis ihan näihin omiinki työ- ja toimintatapoihin... miettiä niitäki. Riippuen ny ongelman laadusta. (VJ)

5.2.3 Varhaiskasvatuksen sisäinen tiedottaminen

Varhaiskasvatuksen sisäisessä tiedottamisessa ja tiedonsiirrossa tuli esiin ongelmia. Päiväkotien väliseen tiedonsiirtoon lapseen liittyvissä asioissa tarvitaan aina vanhempien lupa. Kun lapsesta on huolta ja olisi lapsen edun mukaista, että tieto siirtyisi lapsen mukana seuraavaan hoitopaikkaan, on vanhemmilla valta estää se. Jos päivähoidossa halutaan varmistaa, että huoli lapsesta säilyy jollain viranomaistaholla, täytyy lapsesta käytännössä tehdä lastensuojeluilmoitus.

- - tietoo siirretään ja puolin ja toisin niinku vaihetaan mut se on semmonen, et ku monessa tilanteessa se menee vanhemman kautta, sitte se tieto ja jos siinä sitten on että enpä annakaan yhtä lippua, lappua tai näin ni se on semmonen paikka et siinä saattaa ikään kuin pöytä tyhjentyä ja sit se alkaa se hidas prosessi alusta ja sehän pitkittää näitä asioita monestikin. (VJ)

- - tää lapsi siirty tai piti mennä eskariin, siis toiseen, ei tullu ihan tähän, tähän näin päiväkotiin, ni mä en saanu siirtää tietoa sinne tulevaan eskariin lapsesta - - (VT)

- - vanhempi saa hirveen vallan ja se huoli jää kesken jollon niitten [seuraavan hoitopaikan työntekijöiden] pitää tavallaan tehdä samat havainnot uudestaan, mitä me ollaan täällä jo tehty. Ni siihen niinku kyllä kaipaa jotaki oikeesti uudistusta. Tulee sellanen turhautunu olo siis sen lapsenki puolesta. (VT)

- - lapsen etu on kuitenkin se tärkein. Must on käsittämätöntä jos lakia voidaan tulkita niin, että lapsen edun edelle menee joku muu. Se ei oo edun mukaista. (VT)

5.3 Lastensuojelun näkyvyys varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden mukaan lastensuojelu ei juuri ole läsnä päiväkodin arkisessa työssä, minkä varhaiskasvatus totesi olevan toisaalta hyvä asia. Lastensuojelu nähdään viimeisenä mahdollisuutena, jota ennen asiasta on keskusteltu perheen, työtovereiden, johtajan ja konsultoivan erityislastentarhanopettajan kanssa. Lastensuojelua ei kuitenkaan koettu pelottavana tai vieraana tahona varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Lastensuojelun näkökulmasta taas päivähoito on yksi mahdollinen avohuollon tukitoimi.

[Lastensuojelu] on se oljenkorsi johon tartutaan, kun tuntuu että täs ei muuta voi. (VT)

Mä en ainakaan koe sitä [lastensuojelua] pelottavaks enkä vieraaks. (VT)

- - päivähoitohan on niinku meiän puolelta yks tukitoimi, ja sit siel on paljo muutaki. (STT)

Varhaiskasvatus pohti lastensuojelun näkyvyyttä sekä sen vaikutuksia, ja niistä oltiin kahta mieltä. Toisaalta näkyvyyden lisääminen koettiin positiivisena ja lastensuojelun vierautta vähentävänä asiana. Toisaalta pohdittiin, tarvitseeko lastensuojelun näkyä suoraan vanhemmille päivähoidossa, vai riittäisikö lastensuojelun näkyvyys työntekijöille. Joidenkin työntekijöiden mielestä se voi vaikuttaa kasvatuskumppanuuteen ja siihen, kertovatko vanhemmat enää huoliaan päiväkodissa. Osa työntekijöistä mietti lapsen leimaantumista ja sen vaikutuksia, mikäli lastensuojeluasiakkuus tulee ilmi muille perheille. Oikeanlainen lastensuojelun näkyvyys saattaisi normalisoida lastensuojeluasiakkuuden niin, ettei sitä koettaisi negatiivisena leimana.

Missä määrin meidän ees tarvii kertoa sitä vanhemmille, kun nehän ei kohta uskalla kertoa meille mitään huolia jos tääl on jotkut lastensuojelubrosyyrit tuolla eteisen seinällä. Et sehän on niinku tärkeää et me tiedetään miten toimitaan ja miten me pystytään ohjaan ja neuvoon vanhempia ja mistä me saadaan niinku tukea meidän ajatuksille. (VT)

Mut ehkä jossain määrin mä koen et jos se ois näkyvämpi ni se ei ehkä ois niin pelottava mörkö. (VT)

- - vanhemmatki ajattelee et jos vaikka saakin jotain kautta kuulla että toi lapsi toisesta perheestä on vaikka lastensuojeluasiakas niin että uskaltaako antaa oman lapsen leikkiä sen kanssa. Et onko niinku sellasii vääriä tietoja ja sellasia asioita siitä, et pelkää niinku turhaan niitä. Sillä tavalla jos se on näkyvämpi ni se ehkä harventaa niitä. (VT)

Keskustelussa pohdittiin, mikä olisi oikea kanava esitellä lastensuojelua vanhemmille. Myös tiedottamisen ajankohdan valitseminen oikein on tärkeää. Tietoa ei esimerkiksi kannata jakaa heti, kun lapsi aloittaa päiväkodissa, koska silloin vanhemmilla on usein paljon muuta ajateltavaa ja muistettavaa.

Ja siinä vaiheessa kun laps alottaa päivähoidon ni perheil on yleesä niin tuhat asiaa, et ehkä se ei oo ihan hyvä ensimmäiseks asiaks käydä... (VT)

Työntekijät ehdottivat muun muassa vanhempainiltoja ja alueen asukasiltoja näkyvyyden lisäämisen kanaviksi. Eräs työntekijä huomautti, että usein kyseisiin tapahtumiin eivät osallistu ne perheet, joilla on ongelmia ja jotka kipeimmin tarvitsisivat tietoa. Keskustelussa kuitenkin pohdittiin, että tieto voi olla tärkeää myös perheille, joilla perusasiat ovat kunnossa, sillä tilanteet voivat muuttua äkistikin. Johtavat sosiaalityöntekijät päättävät, mihin tilaisuuksiin lastensuojelun on mahdollista mennä esittelemään toimintaansa. Tiedottamisen ja avun tarjoamisen paikoiksi ehdotettiin myös neuvoloita, mutta päiväkotia pidettiin kuitenkin tässä parempana vaihtoehtona, sillä päiväkotia tapaa perheitä paljon neuvolaa useammin.

Nii ja neuvolas käydään kerran vuoteen kun laps vähä kasvaa, se on, vuodessa ehtii tapahtua vaikka mitä järisyttävää. Et mä kyl katon, et me ollaan aika lähellä niitä perheitä jos me vaan tiedetään et perhees tapahtuu jotakin ja nähdään se. (VT)

5.4 Huolen puheeksiotto ja palveluohjaus

Huolen puheeksiotosta ja palveluohjauksesta päivähoidossa keskusteltiin molemmissa aineistonkeruukeskusteluissa. Tässä luvussa on käsitelty huolen puheeksioton ja palveluohjauksen merkitystä sekä tärkeyttä päivähoidossa. Luvun lopussa on käsitelty erityisesti kaupungin peruspalvelujen kehittämistä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun näkökulmista.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden on tärkeää yrittää luoda hyvä ja luottamuksellinen suhde lasten vanhempiin, jotta huolen herätessä asiaa voidaan pohtia yhdessä vanhempien kanssa. Päiväkodin johtaja pohti keskustelussa, että lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi on hyvä keino luoda yhteys perheeseen. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulee pystyä ottamaan huoli ajoissa puheeksi vanhempien kanssa ja kertomaan heille varhaisen tuen palveluista.

- - [varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi on] niin kullannarvoinen paikka luoda se hyvä suhde siihen perheeseen, ja sen jälkeen kun se luottamus on syntynyt, ni sen jälkeen on helppo ottaa tällaisia kipeitäkin asioita [puheeksi]. (VJ)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät korostivat keskusteluissa, että lastensuojelun näkyvyyttä tärkeämpää päivähoidossa olisi tieto perheistä tukevista peruspalveluista. Peruspalveluiden tarjoaminen perheille varhaiskasvatuk-

sessä olisikin hyvin tärkeää ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulisi osata ohjata perheitä hakemaan ongelmiinsa ajoissa apua peruspalveluista, esimerkiksi perheneuvolasta, perhetyöstä, Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, seurakunnista tai yhdistyksistä. Perheet saattavat saada avun nopeammin peruspalveluiden kuin lastensuojelun kautta, koska lastensuojelussa jonot ovat pitkät ja lastensuojelutarpeen selvittämiseenkin voi mennä kuukausia. Peruspalveluihin voitaisiin ohjata jo aikaisemmassa vaiheessa, kun huoli ei vielä ole niin suuri, että siitä olisi tehtävä lastensuojeluilmoitus. Toisaalta esimerkiksi perheneuvolaan on usein helpompi saada aika, mikäli on lastensuojelun asiakas.

Nii ja oikeestaan ennen lastensuojelua mä toivoisin että perheet tietäis enemmän niist palveluista mitkä meillä löytyy peruspalveluista, et se lastensuojelu ei aina ole se kanava mitä kautta ne palvelut on niinku järkeviä - - (STT)

Eli tieto ei lisäisi tuskaa kyllä näiltä osin ja sit just se että, et tota tästä tavallaan siit prosessista et mitä kaikkea se, mitä kaikkea sen perheen hyväksi voidaan tehdä, perheneuvolan palveluja, tai muita - - Meidän pitäis osata niitä jo kertoo täällä sen asiakassuhteen aikana ja se on sitä ehkäsevää lastensuojelutyötä joka kuuluu meille ihan jokaiselle. (PP)

- - Se mitä tapahtuu päiväkodissa se palveluohjaus, se ei oo vaan huolen puheeksi ottamista vaan se on myös palveluohjausta. Pitäis aika paljon tapahtua asioita ja palveluohjausta ennenkun teidän [sosiaalityöntekijöiden] bat-puhelimet ees ringahtaa. Siinä me ollaan varmaan yksmielisiä tässä mut me tarvitaan tietoo. (PP)

Sillon ku se huoli on vielä niinku pieni, se [peruspalveluihin ohjaaminen] osuu paljon paremmin kun se et ensimmäisenä lätkästään et tää on niinku lastensuojeluasia, ja sit todennäköisesti käy niin et meillä on selvitys, tuottaa sen tuloksen et ei ole lastensuojelun tarvetta vaan sit ohjataan niihin palveluihin, kun se oltas voitu tehdä ehkä noin neljä kuukautta aikaisemmin. (STT)

Ja nää muut mitä ekana luettelit [peruspalvelut] on sellasii mitä perheet usein itekki toivoo ja haluaa. Ne haluaa perhetyötä tai ne haluaa sen kontaktin sinne perheneuvolaan ja meidän [lastensuojelun] kautta se on välillä helpompaakin saada - - (STT)

Peruspalveluiden esitteitä löytyy nykyisin neuvoloista ja kaupungin palvelupisteestä, mutta päiväkodeilla niitä saisi olla enemmän ja selkeämmin. Päiväkodin työntekijät toivoivat selkeää ja kattavaa esitettä, jossa olisi lueteltu kaikki perheitä tukevat varhaisen tuen peruspalvelut. Kaupungin sivuilta tiedon löytäminen koettiin vaikeaksi.

Mä mietin sitä et onko tämmösiä esitteitä, tämmösiä helposti lähestyttäviä näistä [perus]palveluista joita vois ehkä mahdollisesti ihan jakaa lapsien lokeroihin, että tämmöstä on mahdollista saada? (VT)

Kukaan ei mein kaupungin sivuilt niitä löydä niin yksinkertaisesti et, että, sitä informaatioo, heidän [peruspalvelujen] esitteitäänhän teillä pitäis ensisijaisesti olla. (STT)

Keskustelussa nousi erääksi kehittämisideaksi myös kaupungin mahdollisuus järjestää jalkautuvaa perhetyötä, jonka toimipisteet olisivat päiväkodeissa ja neuvoloissa. Näin avulla olisi luonteva ja suora linkki perheisiin. Varhaiskasvatus pohti jotakin konsultoivan erityislastentarhanopettajan tapaista tahoja. Joissain kunnissa on kokeiltu perhetyöntekijöitä tai psykologeja päiväkodeissa tai neuvoloissa. Tämä on havaittu hyväksi toimintatavaksi, joka vähentää lastensuojelun kuormitusta.

Niissä kunnissa, missä on kokeiltu niin että perhetyöntekijä löytyy päiväkodeista tai löytyy neuvoloista - - ni niitten tutkimusten mukaan siis se on ollu äärimmäisen hyödyllistä ja kunnan kannalta myös todella taloudellista, kun se on osana peruspalveluita ja riittävän lähellä niitä perheitä ja perheet on lähtökohtaisesti kokenu ne niinku hyväks ja helposti lähestyttäviksi - - se vähentää sitä kuormaa joka tulee lastensuojelulle. (STT)

Kaupungissa on ehkäiseviä lastensuojelupalveluita, joiden resurssit eivät kuitenkaan riitä kaiken hoitamiseen. Jotta peruspalveluilla pystyttäisiin vähentämään lastensuojelun kuormaa, tulisi palvelut rakentaa perustasolle eritavalla. Palveluiden tarve on muuttunut ajan myötä ja niissä on kehitettävää. Mahdollisuuksien mukaan resursseja tulisi kohdentaa ja samalla ennaltaehkäisevää työtä kehittää jo olemassa olevien työntekijöiden toimintatapaa vahvistamalla.

Meillä on - - perhetyö ainoon eikä se voi revetä sellasilla resursseilla tälläseen toimintaan vaikka tekevät hyvää yhteistyötä varmasti päivähoidon ja neuvoloitten kanssa. Tiiviisti ja näin pois päin, mut jos sitä saadaan levitettyä. Oikeesti mietittyä missä perheet kohdataan - - ei niitä kohdata toimistolla. Ne kohdataan päivähoidossa ja neuvolassa silloin kun lapset on pieniä. Isompana koulussa, eli tälläset palvelut pitäis rakentaa perustasolle eritavalla. (STT)

- - meidän palveluiden pitää niinku muuttua koska aikakin muuttuu ja tarpeet muuttuu. (PP)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyössä on paljon kehitettävää. Tässä luvussa tiivistetään tuloksista vedettävät johtopäätökset ja verrataan niitä työn teoreettiseen viitekehykseen. Teoriaosuus oli kirjoitettu ennen aineistonkeruuta, joten ennen tulosten analysointia ei vielä tiedetty, kuinka hyvin tulokset tulisivat vastaamaan käsiteltyä teoriaa.

Tuloksissa tuli esiin, että varhaiskasvatuksen tulisi saada lisää tietoa mahdollisuudestaan konsultoida lastensuojelun työntekijöitä. Varhaiskasvatusta tulee ohjeistaa enemmän päivystysnumerosta, että siihen voi soittaa matallalla kynnyksellä huolen ollessa vielä pieni. Olisi hyvä painottaa, että puhe- lussa ei tarvitse kertoa lapsen nimeä, eikä siitä välttämättä vielä seuraa lastensuojeluilmoitusta. Kun ei ole aivan selvää, onko tarpeen tehdä ilmoitus vai ei, olisi hyvä olla selkeät toimintaohjeet ottaa yhteyttä päivystysnumeroon. Päivähoidon työntekijöitä tulisi ohjeistaa soittamaan päivystysnumeroon myös, jos lapsesta on tehty jo ilmoitus, mutta varhaiskasvatuksen työntekijällä on edelleen huoli lapsesta. Yhteydenotto päivystysnumeroon on esimerkki solmutyöskentelyyn kuuluvasta yksittäisestä rajanylityksestä (Engeström 2004, 86–87).

Erikssonin ja Arnkilin (2005, 34) mukaan varhaiskasvatuksessa tehdään melko vähän lastensuojeluilmoituksia. Lastensuojeluilmoituksen tekemistä emmitään erityisesti paikoissa, joissa yhteistyö lastensuojelun kanssa on vähäistä. Yhteydenottoa lastensuojeluun ei kannata jäädä pohtimaan liian pitkäksi aikaa niissäkään tapauksissa, kun yksi ilmoitus on jo tehty, mutta huoli jatkuu edelleen. Lastensuojelu voi saada arvokasta lisätietoa lapsesta varhaiskasvatuksen työntekijältä. Tämän opinnäytetyön aineistonkeruutilanteissa työelämä nosti esiin kaikki edellä mainitut asiat.

Lastensuojelun toimintakäytänteistä oli tiedotettu heikosti varhaiskasvatukselle, vaikka käytännöt liittyivät tahojen väliseen yhteistyöhön. Esimerkiksi avohuollon tukitoimena päivähoidossa olevista lapsista täytettävät kuukausiraportit olivat suurelle osalle varhaiskasvatuksen työntekijöistä tuntematon asia. Samoin yhteisistä palaverikäytännöistä oli epäselvyyttä. Raatikaisen (2003) opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että yhteistyö päiväkodin ja lastensuojelun välillä on hyvin tapauskohtaista, ja päivähoidon henkilökunta toivoo selkeämpiä käytäntöjä lastensuojelullisia tilanteita varten.

Varhaiskasvatus kaipaa lisää tietoa esimerkiksi lastensuojeluprosessista, avohuollon tukitoimista ja lastensuojeluilmoituksen tekemisestä. Tuloksista käy ilmi, että kaikki varhaiskasvatuksen työntekijät eivät esimerkiksi tiedoneet lastensuojelun käytännöistä kutsua ilmoituksen tehnyt viranomais- taho alkupalaveriin. Engeströmin (2004, 85) mukaan yhteistyöverkoston toiminta ja ymmärtäminen vaatii verkoston eri osapuolten toiminnan ja toimintajärjestelmien tuntemista. Aineistonkeruukeskusteluun osallistunut palvelupäällikkö painotti tätä keskustelussa muistuttamalla kumppanin työn tuntemisen tärkeydestä.

Varhaiskasvatus nosti esiin ongelman tiedonkulusta varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä. Varhaiskasvatuksella on velvollisuus antaa tietoa lastensuojeluun, kun taas lastensuojelu ei useissa tapauksissa saa antaa varhaiskasvatukselle omia tietojaan (LsL 417/2007 25§; Pahlman 2007, 115, 128; Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000 20 §). Varhaiskasvatus toi keskustelussa esiin, että päivähoidon työntekijöiden työtä voisi helpottaa esimerkiksi tieto lapsen lastensuojeluasiakkuudesta ja tuen tarpeista. Tällöin heidän ei tarvitsisi kantaa turhaa huolta lapsen hyvinvoinnista ja pohtia, mitä tämän hyväksi voisi tehdä, vaan he osaisivat toimia alusta lähtien lapsen parhaaksi.

Engeströmin (2004, 60–61) mukaan ekspansiivinen oppiminen alkaa vallitsevan tilanteen kyseenalaistamisella. Keskusteluissa varhaiskasvatus kyseenalaisti yhteistyön parantamisen mahdollisuudet, jos lastensuojelu ei voi antaa varhaiskasvatukselle tietoa lapsista. Lastensuojelun salassapitovelvollisuus on kuitenkin lain määrittelemää, eivätkä yksittäiset sosiaalityöntekijät voi toimia lain vastaisesti.

Ekspansiivisen oppimissyklin kaikki toiminnot eivät usein ole ekspansiivisia, vaan ongelmia saatetaan vähätellä ja vallitsevaa käytäntöä puolustaa (Engeström 2004, 61). Tässä työssä puolusteluksi voidaan tulkita sosiaalityöntekijöiden kommentit siitä, onko varhaiskasvatuksen aina edes tarkoituksenmukaista tietää asiakkaansa lastensuojeluasiakkuudesta. Varhaiskasvatuksen työntekijät perustelivat haluaan saada tietoa lasten asiakkuudesta sillä, että lapsen kotona tapahtuvat asiat heijastuvat usein lapsen käytökseen päivähoitossa.

Varhaiskasvatuksessa on myös sisäisen tiedottamisen ongelmia, jotka saattavat lisätä lastensuojelun kuormaa. Varhaiskasvatuksen työntekijät kritisoivat vanhempien valtaa tiedon siirtämisessä päiväkodista toiseen. Kun lapsi vaihtaa päiväkotia, työntekijät eivät saa kertoa huoltaan lapsesta uuteen päiväkotiin ilman vanhempien lupaa. Näin lapsen ja perheen avunsaanti voi viivästyä tarpeettomasti. Työntekijän tulee ilmoittaa huolestaan lastensuojeluun, jos haluaa huolen säilyvän viranomaistaholla. Työntekijöiden mielestä on käsittämätöntä, että lakia voidaan tulkita lapsen edun vastaisesti, kuten tiedonsiirron ongelmissa tulee ilmi. Kronqvistin (2011, 14) mukaan lapsen hyvinvoinnin edistäminen vaatii yhteistyötä kaikkien lapsen kasvatukseen osallistuvien tahojen välillä.

Toimiva kasvatuskumppanuus ja hyvä keskusteluyhteys päivähoidon henkilökunnan ja lapsen vanhempien välillä on tärkeää lapsen hyvinvoinnin turvaamisen kannalta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 31). Tuloksissa korostui, että päivähoitossa pienikin huoli tulee ottaa puheeksi vanhempien kanssa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee osata ohjata perheitä peruspalveluiden piiriin jo silloin, kun huolet ovat vielä pieniä. Tämä on varhaiskasvatukseen kuuluvaa ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä. Jotta palveluohjausta osataan tehdä, varhaiskasvatus tarvitsee lisää tietoa perheitä tukevista peruspalveluista. Päiväkodeissa olisi hyvä olla peruspalveluiden esitteitä myös vanhempien saatavilla.

Jos huoli kasvaa varhaiskasvatuksessa niin suureksi, että se vaatii lastensuojeluilmoituksen tekemistä, tulee varhaiskasvatuksen kertoa siitä avoimesti perheelle (Eriksson & Arnkil 2005, 34). Tämä korostui myös tutkimuksen tuloksissa. Perheelle tulee antaa oikeaa ja ajantasaista informaatiota lastensuojeluun liittyvistä asioista mielellään jo ennen ilmoituksen tekemistä. Kaskelan ja Kekkosen (2007, 19–20) mukaan työntekijän tulee tuoda osaamisensa ja tietonsa perheen käyttöön ja pystyä jakamaan tietoa perheelle arkisella ja ymmärrettävällä kielellä, jotta kasvatuskumppanuus voi toimia.

Varhaiskasvatuksen työntekijät haluaisivat lastensuojelulta edes varmistuksen, että tehty lastensuojeluilmoitus on vastaanotettu ja siihen on reagoitu. Työntekijät haluaisivat tietoa myös siitä, miten lastensuojelu työskentelee jatkossa perheen kanssa, mutta ymmärsivät, miksi eivät voi sitä saada. Toiset perheet kertovat avoimesti lastensuojeluasiakkuudestaan, mutta eivät kaikki. Varhaiskasvatus on pitkälti perheiltä saatavan tiedon varassa, vaikka lastensuojelusta saatava tieto voisi auttaa lapsen kanssa työskentelyssä. Ketosen (2006, 39) mukaan lastensuojelun onnistumisen kannalta on tärkeää, että sekä lapsen, lapsen läheisten että perheen kanssa työskentelevien näkökulmat otetaan huomioon. Näin ollen tiedon tulisi kulkea jouhevasti eri tahojen välillä.

Lastensuojelu mietti ilmoittajatahon automaattisempaa kutsumista palaveriin, jossa käsitellään tullutta lastensuojeluilmoitusta. Tällä hetkellä se ei toimi jo asiakkuudessa olevien lasten kohdalla. Automaattinen kutsu olisi selkeä ja ymmärrettävä käytäntö ilmoituksia tekeville viranomaisille ja antaisi lastensuojelulle mahdollisuuden saada tapauksista yksityiskohtaisempaa tietoa. Engeströmin (2004, 86–87) mukaan solmutyöskentelyn edellyttämät rajanylitykset vaativat vastavuoroisuutta. Ei siis riitä, että varhaiskasvatus on tarvittaessa yhteydessä lastensuojeluun, vaan myös lastensuojelun tulee ottaa huomioon varhaiskasvatuksen näkemykset tahojen yhteisestä asiakkaasta.

Keskustelussa nousi selkeästi esiin lastensuojelun näkyvyys varhaiskasvatuksessa, sen tarpeellisuus, sopiva tapa ja oikea aika. Lopputuloksena oli, että näkyvyyttä tulisi lisätä ainakin henkilökunnalle. Lastensuojelun suoraa näkymistä vanhemmille tulee miettiä, sillä se saattaa työntekijöiden mukaan vähentää perheiden avoimuutta kertoa ongelmistaan päiväkodissa. Lastensuojelu saattaa tuntua vanhemmista jopa pelottavalta, koska lastensuojelulla on oikeus puuttua perheen yksityiselämään (Taskinen 2010, 23–25).

Varhaiskasvatus kaipasi tukea aggressiivisen vanhemman kohtaamiseen. Palvelujärjestelmässä kuitenkin poliisi on ainoa taho, joka voi olla avuksi uhkaavassa tilanteessa. Lastensuojelussa hyödynnetäänkin poliisien virka-apua, mutta varhaiskasvatuksessa virka-apu ei ole yleinen käytäntö.

Tärkeä kehitysehdotus kaupungin suuntaan oli peruspalveluiden rakentaminen uudella tavalla. Olemassa olevien palveluiden pitäisi olla lähempänä perheitä ja heidän arkeaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi perhetyön siirtämistä nykyisistä toimistoistaan neuvoloihin, päiväkoteihin ja kouluihin. Keskustelussa ehdotettiin varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun väliin myös

uudenlaista toimijaa, jota olisi helppo ja luonteva konsultoida varhaiskasvatusta mietityttävissä asioissa. Tämä vähentäisi puheluita suoraan lastensuojeluun ja helpottaisi näin heidän työtään. Myös Nurmisen ja Toivosen (2006) opinnäytetyössä nousi esiin, että perhetyön sisällyttäminen päivähoitoon koettiin tarpeellisenä.

7 POHDINTA

Tässä luvussa tutkimuksen tuloksia ja niistä vedettyjä johtopäätöksiä on pohdittu alaluvussa 7.1. Pohdittavia asioita nousi tuloksissa esiin runsaasti, sillä opinnäytetyö herätti useita kysymyksiä. Alaluvussa 7.2 käsitellään ensin yleisesti luotettavuutta ja eettisyyttä tutkimuksen teossa, minkä jälkeen asiaa pohditaan tämän opinnäytetyön kannalta. Luku 7.3 kertoo opinnäytetyöprosessista ja mahdollisesta jatkokehittelystä.

7.1 Tulosten pohdinta

Aineistonkeruukeskusteluissa saimme kuvan, etteivät varhaiskasvatus ja lastensuojelu ole keskustelleet yhdessä yhteistyöstään ja työtavoistaan. Eri-tyisesti varhaiskasvatuksella oli paljon kysymyksiä lastensuojelulle. Yhteiskehittämisen näkökulmasta olisi tärkeää, että tahot kommunikoisivat säännöllisesti keskenään ja panostaisivat yhteistyön kehittämiseen.

Käytännön asioista tiedottamisessa lastensuojelun puolelta esiintyi runsaasti ongelmia. Pohdimme mahdolliseksi ratkaisuksi käytäntöä, jossa lastensuojelu tiedottaisi toimintatavoistaan ja varsinkin niiden muutoksista lasten kanssa toimivien tahojen esimiehille. Näiden puolestaan tulee huolehtia tiedon siirtämisestä aina käytännön työtä tekeville asti. Toisaalta pohdimme, kuinka syvällisesti päiväkodin työntekijöiden tulee tuntee lastensuojelun käytäntöjä ennen kuin asia tulee heille ajankohtaiseksi. Kuitenkin jokaisessa päiväkodissa tulee mielestämme olla aina paikalla edes yksi käytännöistä ajan tasalla oleva henkilö, jota muut voivat tarvittaessa konsultoida.

Varhaiskasvatus toi esiin esimerkin, jossa päivähoidon työntekijä koki lastensuojelun mitätöineen hänen huolensa perheen ollessa läsnä. Pohdimme, olisiko lastensuojelun mahdollista käydä ilmoituksen sisältö läpi ilmoituksen tehneen työntekijän kanssa ennen yhteistä aloituspalaveria. Tällöin työntekijä pystyisi ilmaisemaan huolensa ilman että hänen tarvitsee pelätä loukkaavansa perhettä. Käytäntö olisi kuitenkin ongelmallinen perheen osallisuuden näkökulmasta, sillä silloin perheen asiaa käsiteltäisiin ilman heidän läsnäoloaan.

Pohdimme salassapitovelvollisuuden säilymistä siinä tilanteessa, jossa varhaiskasvatus tekee lapsesta lastensuojeluilmoituksen, mutta ilmoittajaa ei kutsuta aloituspalaveriin. Yleinen käytäntö on, että ilmoituksen tehnyt viranomaistaho kutsutaan ensimmäiseen ilmoituksenkäsitteypalaveriin, jos lapsi ei entuudestaan ole lastensuojelun asiakas. Kutsu ei ole automaattinen, jos lapsi on jo lastensuojelun asiakas. Jos kutsua ei tule, voi työntekijä siis

päätellä, että lapsi on jo asiakuudessa. Mietimme tämän ongelmallisuutta lastensuojelun salassapitovelvollisuuden näkökulmasta.

Varhaiskasvatus kaipasi edes jonkinlaista tietoa lastensuojelulta, että ilmoitus on vastaanotettu ja siihen on reagoitu. Salassapitosäännöksiin vedoten näin ei kuitenkaan toimita. Mietimme mahdollisuutta edes kuitata ilmoituksen saapuminen ja asian otto käsittelyyn. Tämä ei mielestämme rikkoi salassapitosäännöksiä, mutta toisi työntekijöille mielenrauhaa. Pohdimme, että varhaiskasvatus voisi kysyä ilmoituksen jälkeisistä tapahtumista myös suoraan vanhemmilta jonkin ajan kuluttua ilmoituksesta, kun vanhemmilla on ollut aikaa sulatella asiaa. Kasvatuskumppanuuteen kuuluu huolen puheeksiotto, joten vanhemman kanssa on kuitenkin pitänyt keskustella ilmoituksesta jo ennen sen tekemistä.

Pohdimme, olisiko lastensuojelun tarkoituksenmukaista ottaa itse yhteyttä varhaiskasvatukseen, kun päivähoidosta tehdystä lastensuojeluilmoituksesta on kulunut muutama kuukausi aikaa. Tällaisia tilanteita varten voisi olla valmis seurantakaavake. Näin lastensuojelu saisi tietoa lapsen kuulumisista päiväkodissa, eikä varhaiskasvatuksen tarvitsisi pohtia esimerkiksi uuden ilmoituksen tekemistä. Nyt lastensuojelu kysyy päivähoidosta tietoa pääasiassa vain päiväkodissa avohuollon tukitoimina olevista lapsista.

Kun lapsi viettää päiväkodissa suuren osan päivästään, varhaiskasvatuksessa kerääntyy iso määrä tietoa lapseen liittyen. Mietimme tämän tiedon parempaa hyödyntämistä lastensuojelussa. Mielestämme olisi lapsen edun mukaista kysyä tietoa päiväkodista kaikissa tilanteissa, joissa lapsesta on tullut lastensuojeluilmoitus – myös tilanteissa, joissa ilmoitus tulee päivähoidon ulkopuolelta.

Ylipäänsä pohdimme lastensuojelun salassapitovelvollisuuden hyötyjä ja haittoja. On toki ymmärrettävää, että lastensuojelussa salassapito on tarpeellista ja perusteltua, mutta mielestämme olisi lapsen edun mukaista tehdä joustavammin yhteistyötä muiden tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksella olisi paljon tietoa, jota lastensuojelu voisi hyödyntää.

Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välinen tiedon jakaminen tulisi saada luontevammaksi ja automaattisemmaksi toiminnoksi. Toimiva yhteistyö helpottaisi eri osapuolten työtä ja palvelisi lapsen etua. Jos varhaiskasvatus tietäisi enemmän lastensuojelulasten elämäntilanteista, voisivat hekin tahollaan vastata paremmin näiden lasten tarpeisiin.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jotta tutkimuksen tulokset olisivat käyttökelpoisia, tulee tutkimuksessa huomioida tutkimuksen tekemisen luotettavuuteen ja eettisyyteen vaikuttavat tekijät. Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä ensin yleisellä tasolla. Tämän jälkeen pohditaan luotettavuuden ja eettisyyden toteutumista tässä opinnäytetyössä.

Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota useisiin raportointiin liittyviin seikkoihin. Tutkimusraportissa tulee selkeästi käydä ilmi tutkimuksen kohde ja tarkoitus. Tutkijan on tärkeää tuoda esiin omat sitoumuksensa ja ennakko-oletuksensa aiheeseen liittyen. Aineiston keruusta ja tutkimukseen osallistujien valinnasta tulee olla kattava kuvaus, ja tutkijan tulee mainita, saivatko osallistujat lukea tutkimuksen tulokset ennen niiden julkaisua. Tutkimuksen aikataulu, aineiston analyysitapa ja tulokset tulee käydä selkeästi ilmi tutkimusraportissa. Ylipäänsä raportin tulee olla selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä ja tutkimusprosessista. Tutkijan tulee myös arvioida tutkimuksensa luotettavuutta ja eettisyyttä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.)

Ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettinen perusta on ihmisoikeuksissa. Tutkimukseen osallistuvien tulee tietää tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit. Osallistumisen tulee olla vapaaehtoista, ja osallistujien tulee tietää, mistä tutkimuksessa ylipäänsä on kyse. Osallistujien oikeudet ja hyvinvointi tulee turvata, heidän identiteettinsä ei saa paljastua tutkimusraportissa, eikä tutkimuksessa saatuja tietoja saa luovuttaa ulkopuoliselle tai käyttää muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 131.)

Tässä tutkimuksessa on huomioitu luottamuksellisuus. Aluksi käytiin keskusteluja opinnäytetyön työelämäohjaajan kanssa, miten tutkimuksen luottamuksellisuus säilytetään. Hänellä päätettiin pidättää oikeus määrittää haluamansa osat materiaalista jätettäväksi opinnäytetyön ulkopuolelle luottamuksellisuussyistä. Osallistujien nimiä tai muita henkilötietoja ei tule esiin tässä opinnäytetyössä. Keskustelussa sovittiin myös, että tutkimuksen toteutuskaupunkia ei mainita opinnäytetyössä.

Aineistonkeruukeskusteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista, ja osallistuneet allekirjoittivat suostumuksensa keskustelujen nauhoittamiseen ja siihen, että nauhoitettua materiaalia voidaan käyttää tutkimuksessa (liite 1). Keskustelujen alussa kävi ilmi, että osa osallistujista luuli kyseessä olevan lastensuojelun tiedotustilaisuus. Ennen keskustelujen alkua osallistujille selitettiin kyseessä olevan opinnäytetyöhön liittyvä aineistonkeruukeskustelu, jossa tarkoituksena oli löytää yhteistyön kehittämisohdotuksia.

Aineistonkeruukeskusteluissa pyrittiin tasavertaiseen keskusteluun varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun välillä. Tutkimuksen tekijät pyrkivät olemaan mahdollisimman puolueettomia. Keskustelu toteutettiin avoimena ryhmähaastatteluna, joten keskustelijoille annettiin ainoastaan keskustelun aihe, muuta runkoa ei ollut valmiina. Näin haluttiin varmistaa, etteivät tutkimuksen tekijät johdattele keskustelua omien ennakko-odotustensa suuntaan, vaan aidot työelämästä kumpuavat tarpeet nousevat esiin.

Luotettavuuden lisäämiseksi aineisto litteroitiin sanatarkasti, eikä litteroitua tai nauhoitettua materiaalia luovutettu kenellekään. Materiaalit hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Opinnäytetyön tuloksissa on paljon suoria lainauksia litteroidusta aineistosta, jotta osallistujien oma ääni tulee tutkimuksessa selkeästi esiin. Työn työelämäohjaaja luki valmiin opinnäytetyön ennen julkaisua. Hänellä ei ollut työhön muutosehdotuksia.

7.3 Opinnäytetyöprosessi ja jatkokehittäely

Aloitimme opinnäytetyöprosessin keväällä 2014. Esittelimme tutkimussuunnitelman ennen kesälomien alkua, ja kesän aikana kirjoitimme työn teoriaosuutta. Syyskuun ensimmäisellä viikolla oli aineistonkeruukeskustelut, jotka olimme sopineet hyvissä ajoin. Nauhoitettu aineisto litteroitiin mahdollisimman pian keskustelujen jälkeen. Tämän jälkeen tuloksia alettiin analysoida ja kirjoittaa raporttiin.

Opinnäytetyöprosessi on ollut mielestämme yllättävän helppo. Aikataulumme on ollut sopiva, emmekä ole joutuneet käyttämään viikonloppuja työn tekemiseen. Alussa sovimme, että emme pidä kiirettä työn tekemisessä, emmekä stressaa sen suhteen. Tämä päätös on pitänyt. Yhteistyö on sujunut sopuisissa merkeissä, ja työskentelytyylimme ja tavoitteemme sopivat hyvin yhteen.

Työn tuloksia kirjoittaessamme huomasimme, että olimme valinneet hyvin opinnäytetyössä käytettävät teoriat. Keskusteluissa tuli esiin todella paljon teoriaosuudessa käsiteltyjä asioita. Yritimme keskusteluissa tietoisesti olla johdattelematta keskustelua mihinkään suuntaan, vaan halusimme saada työelämän keskustelemaan keskenään. Tässä onnistuimme mielestämme hyvin, sillä kuunnellessamme nauhoja huomasimme, että olimme itse puhuneet keskusteluissa hyvin vähän.

Pidimme tutkimuksemme aiheita tarpeellisena ennen työn varsinaista aloittamista ja olemme edelleen sitä mieltä, että varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyötä tulee kehittää. Olisimme halunneet saada keskusteluihin mukaan johtajatasen toimijoita sekä lastensuojelun että varhaiskasvatuksen puolelta. Tämä toteutui hyvin varhaiskasvatuksen osalta, mutta lastensuojelun puolelta olisimme toivoneet myös johtajia osallistumaan tutkimukseen.

Yllätykseksemme toiseen keskusteluista osallistui eräs kaupungin palvelupäälliköistä. Hän oli tutkimuslupahakemuksemme nähtyään selvittänyt, missä ja milloin aineistonkeruukeskustelut pidetään, ja halunnut osallistua itsekin. Tämä kertoo, että tällaiselle kehittäväälle työlle on tarvetta. Mielestämme oli hyvä, että keskusteluun osallistui henkilö, jolla on enemmän mahdollisuuksia viedä asioita eteenpäin. Hän otti itse aktiivisesti osaa keskusteluun, toi esiin omia näkökulmiaan ja kysyi työntekijöiltä tärkeitä tarkentavia kysymyksiä jatkokehittelyn kannalta.

Toivoisimme, että tämä opinnäytetyö avasi ovet varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön jatkokehittämiseen. Vastaavanlaisia keskusteluja yhteistyön kehittämisestä tulisi järjestää uudestaan siten, että johtajia olisi enemmän kuuntelemassa. Pääpaino keskusteluissa tulisi mielestämme edelleen olla käytännön yhteistyössä, eli keskustelujen aktiivisina osapuolina tulisi olla ennen kaikkea käytännön työtä tekevät.

LÄHTEET

- Engeström, Y. 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Tampere: Vastapaino.
- Eriksson, E. & Arnkil, T. 2005. Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Oppaita 60. Helsinki: Stakes.
- Heikka, J., Hujala, E., Turja, L. & Fonsén, E., 2011. Lapsikohtainen havainnointi ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 54–66.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Karvinen, I. 2013. Selvitys ehkäisevän lastensuojelun palveluista Varsinais-Suomessa. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, VASSO, Julkaisuja 2/2013. Viitattu 24.9.2014.
<http://www.vasso.fi/images/vasso/etusivu/ajankohtaiset/Julkaisu%202-2013.pdf>
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2007. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Oppaita 63. Helsinki: Stakes.
- Ketonen, J. 2006. Kohti yhteistä lastensuojelua. Yhteinen lastensuojelu -hankkeen loppuraportti. Varsinais-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, VASSO, Julkaisuja 2/2006. Viitattu 24.9.2014.
https://whm14.louhi.net/~vasso/images/stories/julkaisut_ja_raportit/julkaisuja%202%202006.pdf
- Kronqvist, E-L. 2011. Varhaispedagogiikan kehityopsykologinen perusta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–30.
- Leppämäki-Heikkilä, J. 2012. Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- LsL, Lastensuojelulaki nro 417/2007. 13.4.2007.
- Lummelahti, L. 2005. Tavoitteena vahva itsetunto. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. Erityiskasvatus varhaislapsuudessa. Helsinki: Sanoma Pro, 34–41.
- Nurminen, H. & Toivonen, N. 2006. Perhetyö ja ennaltaehkäisevä lastensuojelu päivähoidon näkökulmasta. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Pahlman, I. (toim.) 2007. Asiakirjajulkisuus ja tietosuoja sosiaali- ja terveydenhuollossa. Helsinki: Edita.

Parhiala, M. 2008. Kasvatuskumppanuus varhaiskasvatuspalvelujen kehittämisen yhteisenä nimittäjänä. Teoksessa Hiitola-Moilanen, M., Määttä, A., Oikonen, L., Parhiala, M., Sarvela, H. & Vähärautio, A. Sinun? Minun? Meidän. Varhaiskasvatuksen kehittämissyksikköhanke Varhis 2006–2008. Varhis – Pohjois-Pohjanmaan varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 23–41. Viitattu 24.9.2014. http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/tyopaperit-ja-muut-julkaisut/Varhis_loppuraportti_2008.pdf

PhL, Laki lasten päivähoidosta nro 36/1973. 19.1.1973.

Pyysing, M. & Siltala, A. 2009. Lastensuojelun avohuollon tukitoimet päivähoidossa. Työntekijöiden ja vanhempien näkökulmia. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Raatikainen, N. 2003. Päiväkoti ennalta ehkäisevän lastensuojelun toimijana. Tutkimus varhaiskasvatuksen ja ennalta ehkäisevän lastensuojelun yhteistyötarpeesta ja -mahdollisuuksista Hämeenlinnan läntisellä alueella. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Rautiainen, M. 2005. ”Kun mä sit tiesin et tää on sellasta tavallista keskustelua.” Tapaustudkimus päivähoidon perhetyöstä. Hämeen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sosiaalihuollon asiakaslaki, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista nro 812/2000. 22.9.2000.

Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: WSOYpro Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, STAKES. Oppaita 56. Viitattu 3.9.2014. <http://www.julkari.fi/handle/10024/77129>

TUTKIMUSMATERIAALIN KERÄYSLUPA

Tutkimusmateriaalin keräyslupa

Olemme kaksi Hämeen ammattikorkeakoulun opiskelijaa ja teemme opinnäytetyötä varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun yhteistyön yhteiskehittämisestä. Opinnäytetyösämme saatamme varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun ammattilaisia yhteen keskustelemaan näiden kahden tahon välisestä yhteistyöstä.

Opinnäytetyö liittyy sosionomi (AMK) tutkinnon suorittamiseen Hämeen ammattikorkeakoulussa. Työtä ohjaa yliopettaja Anna Riitta Myllärinen.

Keskusteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja luottamuksellista. Keskustelijoiden henkilöllisyys ei tule missään tutkimuksen vaiheessa esiin. Keskustelut toteutetaan 4. ja 5.9.2014. Keskustelut nauhoitetaan, ja niistä tehdään kirjalliset muistiinpanot. Opinnäytetyön valmistuttua nauhoitteet sekä kirjallinen materiaali tuhotaan.

Annan suostumukseni keskustelun nauhoittamiseen ja keskustelussa saadun materiaalin käyttöön tutkimuksellisissa tarkoituksissa.

Paikka ja aika

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Kiitos osallistumisesta!

Elina Latvala
Eeva Seppänen

elina.latvala@student.hamk.fi
eevakaisa.seppanen@student.hamk.fi

